Regionale Energie Strategie 2030 / RES2030
Regio West-Brabant

Plan van Aanpak

Eindconcept d.d. 15 mei 2019

Samenvatting

Doel van de RES
Rijk en decentrale overheden streven – in navolging van de internationale klimaatafspraken van Parijs - gezamenlijk de doelstelling na om te komen tot 49% CO_2-reductie in 2030. In het Klimaatakkoord maken bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties concrete afspraken over maatregelen. Veel van de afspraken zullen in de regio worden waargemaakt; dat is behalve een lokale ook een gemeentegrens-overschrijdende opgave. Warmtenetten en wind- en zonne-energie zullen soms over de grenzen van gemeenten heen worden gepland en gerealiseerd.

Om duidelijkheid en richting te geven aan de energietransitie in de regio, is in het (concept) klimaatakkoord de regionale energie-strategie (RES) als belangrijk instrument opgenomen. In de RES geeft een regio aan waar en hoeveel duurzame energie er kan worden opgewekt, hoe de warmtevoorziening in de gebouwde omgeving er uit gaat zien en wat dat betekent voor de energie-infrastructuur in 2030. Overheden werken in de RES intensief samen met maatschappelijke partners, bedrijfsleven en inwoners.

De RES gaat niet over de regionale energietransitie als geheel. De focus ligt – kortweg - op elektriciteit, warmte en infrastructuur. De RES gaat niet over de energietransitie in de industrie of de mobiliteit. Er zijn meer zaken die niet in de RES aan de orde komen. Besluitvorming over concrete projecten en locaties maken geen onderdeel uit van de RES. De RES zal bij voorkeur een 'overmaat' aan zoekgebieden kennen, omdat gebieden die geschikt lijken in de praktijk soms toch niet worden ontwikkeld. In een uitvoeringsparagraaf van de RES zullen afspraken worden gemaakt over regionale samenwerking bij de uitvoering van de RES, maar de RES gaat niet over het opzetten van een regionale uitvoeringsorganisatie. Al dit soort keuzen volgt na de vaststelling van de RES, in lokale plannen en met individuele gemeenteraden.

Wat staat er in de RES?
De RES2030 richt zich dus op de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtevoorziening in de gebouwde omgeving en de bijbehorende infrastructuur. De RES zal op hoofdlijnen bestaan uit:
- Inzicht in de energieopgave (nu, in 2030 en doorkijk naar 2050)
- Potentiële omvang en gebieden voor elektriciteitsopwekking en warmtebronnen
- Afwegingen, keuzen en (ruimtelijke) kaders voor zoekgebieden
- Aanzet tot een uitvoeringsprogramma
- Procesbeschrijving totstandkoming RES: hoe zijn maatschappelijke partners en inwoners betrokken.

De RES vormt de basis voor de na 2020 verplichte omgevingsplannen, omgevingsvisies en warmteplannen. In (de aanzet voor) het uitvoeringsprogramma zullen ook eerste afspraken worden gemaakt over financiële en organisatorische zaken, zoals de mogelijkheden voor lokale participatie in energieprojecten.

Betrokkenheid van gemeenteraden, stakeholders en inwoners (hoofdstuk 4 en 5)
De ambitie is om in West-Brabant een RES te maken die we samen dragen en accepteren en iedereen uitnodigt om bij te dragen aan de uitvoering. Dit vraagt om een open samenwerking, en voldoende tijd en ruimte om ideeën en ervaringen van stakeholders en inwoners te benutten. Voor het betrekken van gemeenteraden, maatschappelijke partners en inwoners zijn er in het RES-proces drie perioden te onderscheiden: tot en met september 2019, de 2^{e} helft van 2019/begin 2020 en de 1^{e} helft van 2020.

In de eerste periode werken we samen aan uitgangspunten, scenario's en conclusies over mogelijkheden voor de regionale opwek, warmte en infrastructuur. We betrekken gemeenteraden, stakeholders en

inwoners en leggen mogelijke keuzen voor. De uitkomsten hiervan worden opgenomen in een 80%-versie van de RES2030. Eind 2019 en januari van 2020 benutten we voor besluitvorming in alle gemeenteraden over de 80%-versie van de RES (c.q. de concept-RES). Vervolgens werken we in de eerste twee kwartalen van 2020, opnieuw in overleg met gemeenteraden en maatschappelijke partners, en verdere samenwerking met bewoners en bedrijven de definitieve RES uit. We verkennen dan ook de mogelijkheden, wensen en behoeften met betrekking tot de uitvoering. Die verkenning maakt deel uit van de definitieve RES.

Technisch en ruimtelijke uitwerking (hoofdstuk 3)
De technische en ruimtelijke uitwerking richt zich op de ontwikkeling van de inhoud van de RES. Deze zal plaats vinden in drie stappen.

- De eerste stap is het inventariseren en analyseren van informatie en kennis over de energieopgave, zoals lopende initiatieven, infrastructurele capaciteit, bestaande gemeentelijke visies en ruimtelijke kaders. Met deze informatie ontwikkelen we in een werkatelier met de stakeholders een eerste gezamenlijk beeld over de kansen voor elektriciteitsopwekking en warmtebronnen in de regio en de mogelijkheden om deze te combineren met andere ruimtelijke ontwikkelingen. Daarnaast formuleren we principes, die helpen om keuzen te maken. Voorbeelden van mogelijke principes zijn het streven naar multi-functioneel ruimtegebruik en het streven naar mede-eigenaarschap van regionale energie-projecten.
- In de tweede stap zetten we de voor- en nadelen van scenario's voor de inpassing van de elektriciteitsopwekking en warmtestructuur op een rij. We kijken dan bijvoorbeeld naar de bijdrage aan de energie-opgave, ruimtelijke impact, economische kansen, etc. We toetsen verschillende scenario's ook aan de gezamenlijke principes. In een 2^{e} werkatelier bespreken we de beoordeling van de scenario's met een brede groep van stakeholders. In dit atelier maken we ook een eerste schets voor zoekgebieden voor elektriciteitsopwekking en warmtebronnen en de hoofdlijnen van de energiestrategie (o.a. 'altijd-goed-keuzen', de potentiële omvang van duurzame energie opwek in 2030, etc.).
- In de derde stap worden de resultaten verwerkt tot een 80%-versie van de RES2030. Tussenresultaten worden gedurende het proces voorgelegd aan de Stuurgroep en een klankbordgroep van stakeholders, zodat zij richting kunnen geven aan de verdere uitwerking.

De volgende stappen
De planning is er op gericht om, conform de startnotitie / bestuursopdracht, de 80%-versie van de RES in november / december voor bespreking en beoordeling aan de gemeenteraden aan te bieden. Op basis van een bestuurlijke weging van de 80%-RES zal dan eind februari 2020 een eerste voorstel c.q. bod worden gedaan aan het Rijk over de mogelijkheden in West-Brabant voor het opwekken van hernieuwbare elektriciteit, het potentieel aan duurzame warmtebronnen, de noodzakelijke infrastructuur en de omliggende uitgangspunten en voorwaarden. Het Rijk bekijkt vervolgens of de concept-RESsen van de 30 regio's samen optellen tot de landelijke klimaatopgave en -doelen (door PBL). Het Rijk koppelt dit terug, inclusief een eventuele aanvullende opgave voor de regio. De verdere regionale uitwerking van de 80%-versie van de RES en de terugkoppeling van het Rijk moeten samen na de zomer van 2020 leiden tot de definitieve c.q 100%-versie RES2030, inclusief een voorstel voor een uitvoeringsprogramma.

Inhoud

1 Inleiding 1
1.1 Aanleiding 1
1.2 RES: Doel en product 1

2 Fase 3: Concept-RES en Eerste bod 5

3 Werkspoor A: Techniek en Ruimte 7
3.1 Stap 1: Inventariseren 7
3.2 Stap 2: Scenario- en netwerkanalyse 9
3.3 Stap 3: Uitwerken naar bouwstenen concept-RES 10

4 Werkspoor B: Participatie en stakeholders 12
4.1 Doelen en uitgangspunten 12
4.2 Aan de slag met stakeholders 13
4.3 Betrekken van inwoners van Brabant 13
4.4 Communicatie en participatie in een overzicht 15

5 Werkspoor C: Bestuurlijk proces 17

6 Fase 4: Van concept naar definitief RES 20

7 Werkorganisatie en Begroting 22
7.1 Werkorganisatie 22
7.2 Begroting 22

Colofon 24

Bijlagen 1
Bijlage 1 Samenstelling Stuurgroep, Kopgroep en Klankbordgroep 2
Bijlage 2 Samenstelling Werkorganisatie 3
Bijlage 3 Product RES conform landelijke handreiking RES 4
Bijlage 4 Mogelijke basiskaarten 6
Bijlage 5 Inventarisatie van communicatie-activiteiten 7

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Eind 2018 is het ontwerp-Klimaatakkoord gesloten. In het Klimaatakkoord maken bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties concrete afspraken over de maatregelen waarmee de CO2-uitstoot in Nederland richting 2030 met 49% wordt verminderd ten opzichte van 1990. Richting 2050 gaat het om een vermindering van minimaal 95%. Veel van de afspraken moeten in de regio worden waargemaakt.

Ook West-Brabant gaat de landelijke afspraken uit het Klimaatakkoord vertalen in passende maatregelen (zie de vastgestelde Bestuursopdracht / Startnotitie RES2030 Regio West Brabant d.d. december 2018). Dit krijgt vorm in een regionale energiestrategie: RES2030. Het is de bedoeling dat alle RES'en uit de 33 regio's in Nederland samen (minimaal) optellen tot de landelijke taakstelling. Voor het maken van de RES is een jaar gepland. De periode gaat in op het moment dat het Klimaatakkoord wordt ondertekend.

Het proces om te komen tot de RES2030 staat in hoofdlijnen in de onderstaande figuur. Het bestaat uit vier fasen, gescheiden door belangrijke besluitvormingsmomenten en –documenten. De eerste fase is in West-Brabant al doorlopen. De Startnotitie RES2030 is er vastgesteld door de 16 colleges van B&W. Met de Startnotitie is een duidelijke organisatiestructuur neergezet en budget beschikbaar gesteld.

Het voorliggende Plan van Aanpak richt zich vooral op het eerstkomende half jaar. In deze periode staat het opstellen van een concept c.q. 80%-versie RES2030 centraal (Fase 3: Eerste bod). Op basis van deze versie zal de regio een eerste voorstel c.q. bod doen aan het Rijk over de mogelijkheden voor het opwekken van hernieuwbare elektriciteit, het potentieel aan duurzame warmtebronnen, de noodzakelijke infrastructuur, en de onderliggende uitgangspunten en voorwaarden. Het Plan van Aanpak geeft daarnaast een doorkijk naar Fase 4. Dan wordt de 80%-RES uitgewerkt naar een definitieve RES, inclusief een uitvoerings- programma, dat de uitvoering van de concrete maatregelen in de regio voorbereid. De aanpak voor de 4e fase zal in dit najaar verder worden uitgewerkt.

Het Plan van Aanpak is een document dat – na vaststelling door de Stuurgroep - ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de colleges van B&W van de 16 gemeenten in de regio. Daarna wordt het ter informatie aan de gemeenteraden gestuurd.

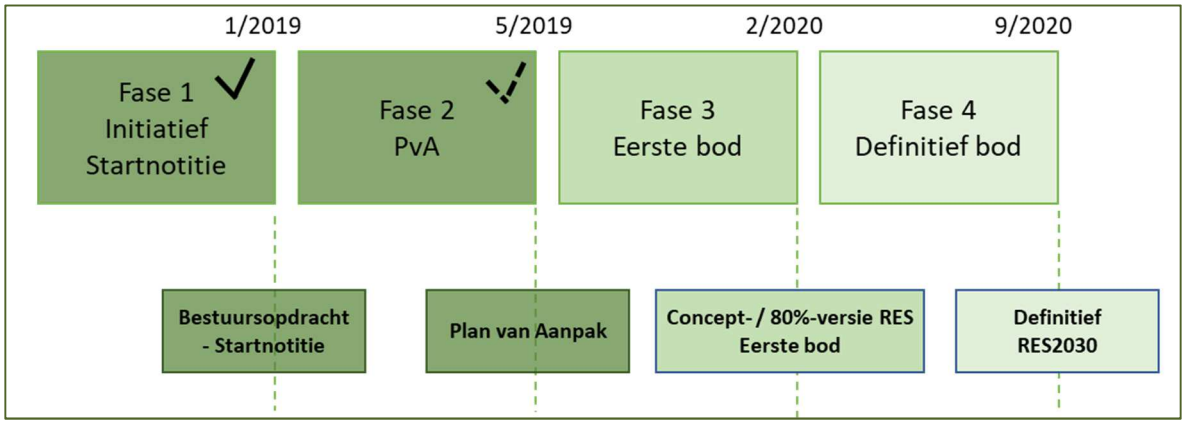

Hoofdlijn van het proces om te komen tot een RES2030 in West-Brabant

1.2 RES: Doel en product

De Bestuursopdracht-Startnotitie RES Regio West-Brabant en de landelijke 'Handreiking Regionale Energiestrategieën' (Rijk, IPO, UvW, VNG; december 2018) beschrijven het doel en product RES. Samengevat:

Doel
De Bestuursopdracht benoemt als doel van de RES West-Brabant: ‘een zorgvuldige ruimtelijke inpassing van hernieuwbare energieopwekking met maatschappelijke acceptatie’. Belangrijk voor de RES is dus hoeveel hernieuwbare energie er kan worden opgewekt binnen de ruimte die er is. De afstemming van vraag en aanbod van energie en de behoefte aan infrastructuur speelt hier een belangrijke rol.

Elke plek of locatie in Nederland heeft al een of meerdere functies. Dit noodzaakt tot het zoeken naar die plaatsen en gebieden waar energie-functies kunnen worden gecombineerd met andere functies. De energieopgave wordt gezien in relatie tot bestaande waarden, functies en potenties in de regio: als vitaal buitengebied, kringlooplandbouw, natuurontwikkeling en toerisme. Dit leidt tot de vraag wat in West-Brabant op welke plek wenselijk of aanvaardbaar is en onder welke voorwaarden.
De energietransitie is ook een (gemeente) grensoverschrijdende opgave: grootschalige windenergie, zonne-energie en warmtenetten zullen over de grenzen van gemeenten én over de grenzen van regio’s heen gerealiseerd moeten worden. Via intensieve samenwerking tussen overheden en met maatschappelijke partners, bedrijfsleven en bewoners wordt gewerkt aan regionaal gedragen keuzen.

De RES vormt tenslotte de basis voor het opstellen van omgevingsplannen en is een bouwsteen voor omgevingsvisies. RES en gemeentelijke warmtevisies dienen goed op elkaar aan te sluiten. Daarbij is de RES tevens een manier om langjarige samenwerking vorm te geven tussen partijen. Met name om tot voorbereiding en uitvoering te komen van concrete energieprojecten, voor de afstemming van investeringen en de toepassing van innovatieve technieken.

Inhoud
De RES zal zich - conform de landelijke Handreiking- richten op de opgave voor opwekking van duurzame elektriciteit op land (locaties en netwerken) en de warmtetransitie in de gebouwde omgeving.
- V.w.b. elektriciteit is de centrale vraag voor welk duurzame opwekvermogen in de regio plaats is. De regio wil in ieder geval voorzien in het regionale aandeel in de nationale opgave (een totale opgave van circa 2,6 TWh). Het gaat dan om opwekvermogen dat voor 2030 kan worden gerealiseerd.
- V.w.b. de warmtetransitie is de centrale vraag hoe warmtevraag en -aanbod en bijbehorende infrastructuur op regionaal niveau met elkaar verdeeld en verbonden kunnen worden. Anders dan bij elektriciteit gaat het hier vooralsnog om oplossingsrichtingen voor de warmtestructuur, met onderliggende analysen van kosten en duurzaamheid.
- In de RES moet duidelijk worden welke warmte-oplossingen in beeld zijn en of zij gerealiseerd zouden kunnen worden voor 2030, vanaf 2030 of na 2040. Dit is belangrijk voor de nadere uitwerking in gemeentelijke warmtevisies. Op diverse plekken in de regio is al een warmtenet en zijn er ook concrete plannen voor de uitbreiding. Daarom is op korte termijn (voor 2030) helderheid geboden.

Het ontwerp-klimaatakkoord uit 2018 legt (nog) geen concrete regionale doelen op. De RESsen samen moeten echter de landelijke opgave van circa 35 TWh invullen in 2030. Als deze 35 TWh wordt verdeeld over de 30 regio’s in Nederland naar rato van energieverbruik, dan gaat het in West Brabant om circa 2,6 TWh. In West Brabant wordt nu circa 0,4 TWh duurzame energie opgewekt, vooral windenergie. Vanuit de afspraken in het energie-akkoord uit 2012 en de provinciale inspanningen rond Wind op Land volgt dat West Brabant tot 2020 nog circa 0,6 TWh in windparken heeft te realiseren. In de RES zou dan nog voor 1,6 TWh aan ruimte voor de grootschalige opwek van duurzame energie moeten worden opgenomen.

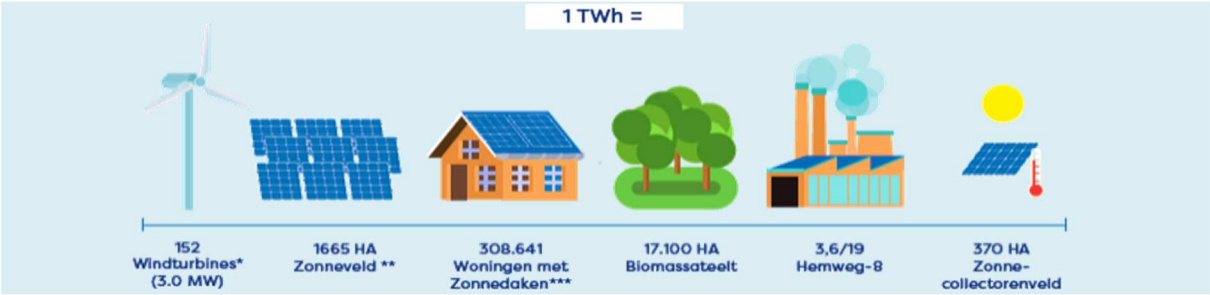

De RES gaat niet over de totale energieopgave in de regio. Andere regionale partners zijn aan de slag met andere delen van de energie-opgave, waaronder de industrie, mobiliteit en de landbouw. Het is wel belangrijk om afstemming te zoeken, met name ten aanzien van de betekenis voor de ontwikkeling van netwerken. Met de netbeheerder worden regionale samenwerkingsafspraken gemaakt, gericht op het publieke belang van het aansluiten op het elektriciteitsnet en het vermijden van onnodige maatschappelijke kosten voor uitbreiding van het net (transport en opslag).

1. **De energieopgave**
   - Huidig, 2030 en Doorkijk
   - Elektriciteitsgebruik, gas- en warmtegebruik, overig energieverbruik
   - Energiebesparing en isolatie
   - Duurzame energieopgave

2. **Elektriciteitsstrategie**
   - Mogelijk op te stellen vermogen (MW, en in Twh per bron)
   - Onderbouwing en zoekgebieden, voor wind en zon
   - Actualisatie van kansen voor zon op dak
   - Energie-infrastructuur: Huidig beeld, 2030, Doorkijk
   - (Aanzet voor) Realistisch ontwikkelpad.

3. **Regionale Structuur Warmte**
   - Warmtebronnen (beschikbare duurzame bronnen en potentiekaarten)
   - Bestaande en geprojecteerde infrastructuur: gas- en warmtenetten
   - Afwegingskader voor bruikbaarheid van bron en verdeling van warmte.
   - Schets verdere ontwikkelproces naar efficiënte en betaalbare warmtestructuur
   - (Aanzet voor) Realistisch ontwikkelpad

4. **Uitvoeringsstrategie *(te ontwikkelen in Fase 4, niet in 80%-RES van Fase 3)***
   - Regionale (publieke) samenwerking
   - Afspraken met stakeholders (regionale energiedeal)
   - Financiële, juridische en organisatorische kaders/afspraken (b.v. 25 á 50% participatie, afwegingskader)
   - Uitwerking Regionale Structuur Warmte (i.r.t. gemeentelijke transitievisies)
   - Borging naar lokale omgevingsvisies, verordeningen en omgevingsplannen

5. **Totstandkoming: Proces en Stakeholders**

   Bijlagen en Onderbouwingen
   - O.a. Inventarisatie Innovatieve technieken (o.a. geothermie, aquathermie)

Voorlopige schets van de inhoud van de RES2030 o.b.v. de Bestuursopdracht – Startnotitie RES2030 West-Brabant.

Qua opgave richt de RES zich op 2030. Het is de kunst om deze strategie zo adaptief mogelijk te maken, om later in te kunnen spelen op toekomstige ontwikkelingen. De RES zal een 'techniekneutrale' insteek volgen, en niet op voorhand technieken voor de opwekking van elektriciteit uitsluiten. Met principes uit het gezamenlijke RES-proces, worden uiteindelijke keuzen en afwegingen voor technieken en infrastructuur lokaal gemaakt op basis van draagvlak, investeringen en ruimtelijke inpassing.

Product - RES

De regio beschrijft in de RES welke duurzame energie zij denkt te kunnen opwekken, op welke termijn en met welke strategie. Dit betekent dat er inzicht wordt geboden in de mogelijkheden voor regionale elektriciteitsopwekking, beschikbaarheid en verdeling van warmte(bronnen), de consequenties voor de energie-infrastructuur en een overzicht van de lopende geplande projecten (zie de voorlopige inhoudsopgave). Bijlage 3 schetst het product RES, zoals dat staat in de Handreiking RES.

Product - Eerste bod
De concept- c.q. 80%-versie van de RES is, conform de huidige afspraken, zes maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord af. In de vorm van een 'aanbiedingsbrief' zal de regio haar 'eerste bod' dan aan het Rijk aanbieden. Dit volgt uit een bestuurlijke weging van de 80%-versie van de RES, en zal op hoofdlijnen bestaan uit:

1. Het kansrijk op te stellen vermogen in MW (en verwachte MWh) voor hernieuwbare energie (onderverdeeld naar m.n. zon en wind) op land in West-Brabant (inclusief kaart)
2. Voorstel voor de regionale warmtestructuur, bestaande uit i.i.g. overzicht van aanbod (bronnen), vraag(ontwikkeling), noodzakelijke infrastructuur en verdere ontwikkelproces
3. Voorwaarden: instrumenten, kaders, etc. die de regio (van het Rijk) nodig heeft om het kansrijk op te stellen vermogen en de regionale warmtestructuur te kunnen realiseren.
4. Opbrengsten en voorbehouden van stakeholders, gemeenteraden en inwoners bij de 80%-RES.

In de volgende fase, fase 4 Definitief bod, zal de 80%-versie van de RES samen met alle betrokkenen worden uitgewerkt naar een definitieve RES.

2 Fase 3: Concept-RES en Eerste bod

De inrichting van het proces voor de 3e fase laat het inhoudelijke, participatieve en bestuurlijke proces zien waarin de 80%-versie van de RES en het eerste bod aan het Rijk tot stand komt. Het bestaat uit mijlpalen en drie werksporen met activiteiten (zie de figuur op de volgende pagina).

In het concept Klimaatakkoord is afgesproken dat regio's zes maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord (naar verwachting per juli 2019) een concept-RES opleveren. En vervolgens na 12 maanden een definitief RES. Het is belangrijk dat er voldoende tijd is voor een goede onderlinge samenwerking en om te werken aan draagvlak en acceptatie van de voorstellen in de RES. We gaan voorlopig uit van de onderstaande mijlpalen.

- Begin september 2019 — 60%-versie RES 2030 bespreken in Stuurgroep
- Eind november 2019 — 80%-versie RES 2030 en eerste bod voor akkoord in de Stuurgroep
- December-januari 2020 — 80%-versie RES2030 / eerste bod ter vaststelling naar gemeenteraden
- Eind februari 2020 — Eerste bod o.b.v. 80%-versie RES 2030 indienen bij het Rijk.

Het werkproces voor de RES bestaat uit drie werksporen:

A. Spoor A Techniek en ruimte: het ambtelijke werkproces waarin wordt gewerkt aan de technische en ruimtelijke uitwerking en het product RES. We onderscheiden drie technische werkpakketten, namelijk Elektriciteit, Warmte (beide inclusief infrastructuur) en Innovatie en een werkpakket Ruimte.
B. Spoor B Participatie en stakeholders: het participatieproces in de regio. Het participatieproces heeft betrekking op samenwerking met de stakeholders en op het verwerven van eigenaarschap, draagvlak en betrokkenheid van burgers en bedrijven bij de energietransitie.
C. Spoor C Bestuurlijke proces: het bestuurlijk proces gaat over het proces waarin partijen uiteindelijk moeten komen tot besluitvorming.

Deze drie sporen zijn met elkaar verweven: het technisch en ruimtelijke spoor levert input aan het participatieproces en het bestuurlijke proces. En het participatie en bestuurlijke proces wordt benut voor het ophalen van inhoud en verwerven van draagvlak voor de RES.

In het laatste kwartaal zal naast de formele besluitvorming over de 80%-versie van de RES, ook een start worden gemaakt met fase 4 van de RES, de fase van concept / 80% naar definitief / 100% RES in 2020. De hoofdlijnen van deze fase komen later in dit plan aan de orde.

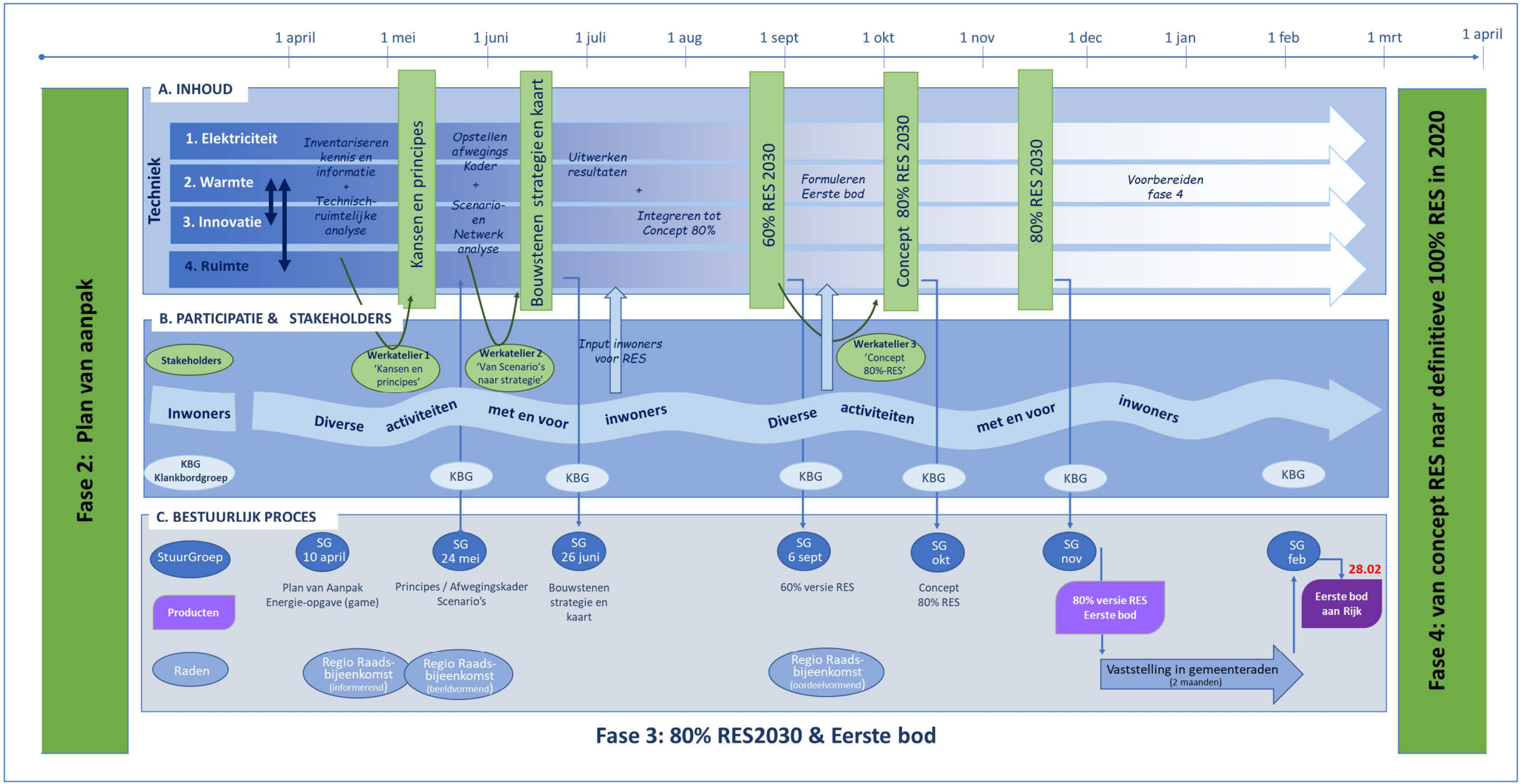
1 april
1 mei
1 juni
1 juli
1 aug
1 sept
1 okt
1 nov
1 dec
1 jan
1 feb
1 mrt
1 april
Fase 2: Plan van aanpak
A. INHOUD
Techniek
1. Elektriciteit
2. Warmte
3. Innovatie
4. Ruimte
Inventariseren kennis en informatie + Technisch-ruimtelijke analyse
Kansen en principes
Opstellen afwegings Kader + Scenario- en Netwerk analyse
Bouwstenen strategie en kaart
Uitwerken resultaten + Integreren tot Concept 80%
60% RES 2030
Formuleren Eerste bod
Concept 80% RES 2030
80% RES 2030
Voorbereiden fase 4
B. PARTICIPATIE & STAKEHOLDERS
Stakeholders
Werkatelier 1 'Kansen en principes'
Werkatelier 2 'Van Scenario's naar strategie'
Input inwoners voor RES
Werkatelier 3 'Concept 80%-RES'
Inwoners
Diverse activiteiten met en voor inwoners
Diverse activiteiten met en voor inwoners
KBG Klankbordgroep
KBG
KBG
KBG
KBG
KBG
KBG
C. BESTUURLIJK PROCES
StuurGroep
SG 10 april
SG 24 mei
SG 26 juni
SG 6 sept
SG okt
SG nov
SG feb
28.02
Producten
Plan van Aanpak Energie-opgave (game)
Principes / Afwegingskader Scenario's
Bouwstenen strategie en kaart
60% versie RES
Concept 80% RES
80% versie RES Eerste bod
Eerste bod aan Rijk
Raden
Regio Raads-bijeenkomst (informerend)
Regio Raads-bijeenkomst (beeldvormend)
Regio Raads-bijeenkomst (oordeelvormend)
Vaststelling in gemeenteraden (2 maanden)
Fase 3: 80% RES2030 & Eerste bod
Fase 4: van concept RES naar definitieve 100% RES in 2020

3 Werkspoor A: Techniek en Ruimte

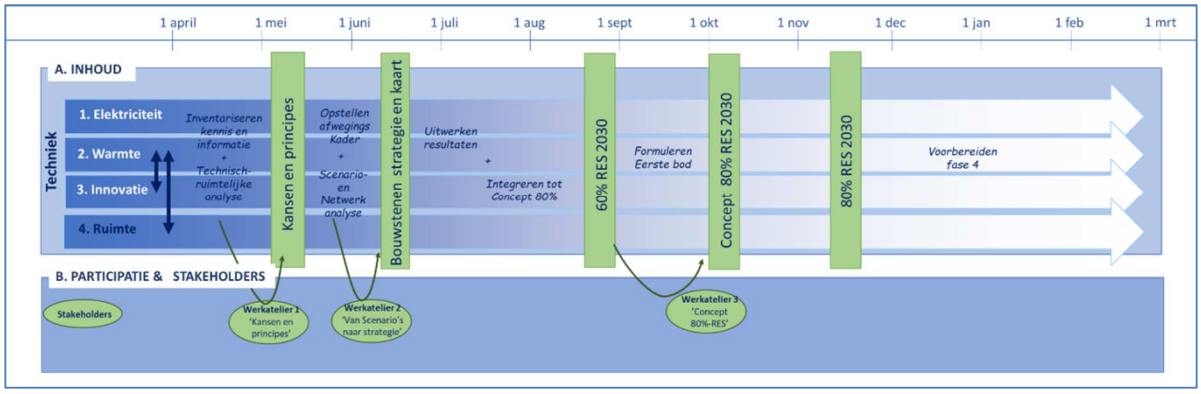

In het werkspoor A Techniek en Ruimte wordt de inhoud van de RES gemaakt. Denk aan cijfers, berekeningen, analysen, teksten, kaarten, schema's. Dit gebeurt in 3 stappen, die in in dit hoofdstuk worden uitgewerkt.

- Stap 1. Inventariseren uitgangspunten en cijfers, technisch en ruimtelijke analyse en bepalen eerste keuzeprincipes
- Stap 2. Ontwikkeling van een strategie aan de hand van afwegingskader en een scenario- en netwerkanalyse;
- Stap 3. Het verwerken van de onderzoeks- en analyseresultaten tot een 80%-versie van de RES.

3.1 Stap 1: Inventariseren en analyseren

Het doel van deze fase is om alle noodzakelijke informatie en kennis over de energieopgave te verzamelen, analyseren en in kaart te brengen. Dit gebeurt vanuit vier de werkpakketten elektriciteit, warmte, innovatie en ruimte. Hieronder staan per werkpakket de activiteiten die in deze fase worden uitgevoerd. Daarbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van al beschikbare bronnen.

- Open data-bronnen als CBS, PBL, CPB, RVO, Klimaatmonitor
- Openbare informatie van de gezamenlijke netbeheerders: https://pico.geodan.nl/pico/map.html.
- Nationale potentiekaarten en potentiekaarten ONS2050;
- Warmtebronnenregister Provincie Noord-Brabant;
- CEGOIA uitkomsten van analyses van Enexis;
- Lopende, toekomstige initiatieven uit DOL-Lijst: duurzame energie-opwek op land (gemeenten, Enexis);
- De bij Enexis bekende gerealiseerde duurzame opwek van elektriciteit (Enexis / RVO)
- Energietransitie 2050 voor West- en Midden Brabant: https://pro.energytransitionmodel.com/scenarios/368636
- Actuele gemeentelijke visies op het gebied van duurzame energie

Eerste overzicht van bronnen voor materiaal over elektriciteit en warmte

Werkpakket Techniek – Elektriciteit
Hier wordt de technische potentie van de duurzame opwek op land (DOL) in beeld gebracht, onderscheiden naar de kansrijkheid van initiatieven en aard en omvang van mogelijke belemmeringen. De inventarisatie richt zich op:

- Huidig en concreet geplande aanbod van opwek van duurzame elektriciteit naar tijd en plaats (DOL-lijst), aangevuld met overige potentiele lokaties (zie bronnen).
- De huidige en verwachte ontwikkeling van infrastructurele capaciteit: netten en opslag, gelet op de vraagontwikkeling van elektriciteit.

Werkpakket Techniek – Warmte
De inventarisatie richt zich hier op het in beeld brengen en berekenen van:
- Huidig verbruik en de verwachte kwantitatieve vraagontwikkeling naar warmte in sectoren (primair gebouwde omgeving en uit oogpunt van afstemming ook in andere sectoren zoals de industrie).
- Huidig, geplande en verwachte aanbod van duurzame en restwarmte naar tijd en plaats.
- Verwachte ontwikkeling van infrastructurele capaciteit: warmtenetten en opslag van warmte.
- Geschiktheid van huidige gasnetwerk voor alternatieve duurzame gassen, incl. voorwaarden/tijdspad en relatie met de ontwikkeling van het energienetwerk in België.

Er is regelmatig overleg en afstemming met de RES Regio Hart van Brabant en het samenwerkingsverband rond het Amernet over de warmtevoorziening in de Amer-regio en de aansluiting op de beide RESsen.

Werkpakket Techniek - Innovatie
Hier gaat het om de inventarisatie van kansrijke innovatieve technieken, die voor 2030 op substantiële schaal toepasbaar zijn, met een doorkijk naar innovaties die mogelijk na 2030 zullen doorzetten.
- Kansrijke innovatieve opwektechnieken voor elektriciteit en warmte (zoals gevelpanelen, geothermie, aquathermie, waterstof, e.d.)
- Kansrijke innovatieve opslagtechnieken (zoals huis- en buurtbatterijen, brandstofcellen en andere manieren voor grootschalige opslag en buffering).
- Kansrijke innovaties in het netwerk(beheer) (zoals juridische ruimte om netcapaciteit beter te benutten, toepassing van innovatieve distributiesystemen (GDS), innovaties in planologische procedures, mogelijkheid van meerdere leveranciers op een aansluiting)

De mogelijkheden om deze inventarisatie te laten uitvoeren door Brabantse bedrijven worden verkend. Een inventarisatie van de potentie van aquathermie en bio-energie worden al voorbereid door de provincie en de waterschappen. In dit kader wordt ook gewerkt aan een Brabantse Innovatiebijeenkomst vanuit het bedrijfsleven (streven is mei 2019).

Werkpakket Ruimte
De inventarisatie binnen dit werkpakket richt zich op:
- Opstellen van relevante (digitale) basiskaarten met ‘feitelijke’ informatie over West-Brabant van belang voor de RES (incl. waarden en potenties, zie ook de bijlagen voor een eerste overzicht)
- Bestaande visies van gemeenten over mogelijke locaties voor duurzame opwekking van energie (zoals Wind A16, A58 corridor, zoekgebieden in Oosterhout, Bergen op Zoom, Roosendaal, enz);
- Ruimtelijke weergave (o.b.v. input uit werksporen elektriciteit en warmte) van:
  - Warmtevraag gebouwde omgeving, rekening houdend met geplande energiebesparing.
  - Bestaand en gepland aanbod van energiebronnen (elektriciteit, groen gas, restwarmte)
  - Huidige en geplande infrastructuur elektriciteit en warmte: netwerken en opslag.
- Opstellen van eerste kaarten met kansrijke gebieden voor warmte en elektriciteit op basis van onder andere ruimtelijke principes (bijvoorbeeld spreiding of concentratie), de landelijke potentie-analyse, kansrijke gebieden ONS2050, lokale visies.

Werkatelier
Als onderdeel van deze inventarisatie-stap wordt een werkatelier georganiseerd. Deze heeft als doel om samen met de (professionele) stakeholders een scherp en gedeeld beeld te krijgen van de mogelijkheden voor duurzame energieopwekking en warmtebronnen in de regio en de kansen die er liggen om deze opgave te verbinden met andere gebiedsopgaven. Het werkatelier zal zich ook richten op het formuleren van een eerste set van principes, die helpen om afwegingen te maken. Deze principes kunnen ook worden gebruikt om de analyse in de volgende stap vorm te geven en scenario’s te formuleren.

Werkatelier 1: Kansen en principes
Dit werkatelier draait vooral om ruimtelijk onderzoek met stakeholders. Onderwerpen die centraal staan:
- Mogelijkheden voor de opwek van energie (m.n. wind en zon) (incl. landschappelijke waarden)
- Kansen voor verknopen van maatschappelijke opgaven
- Formuleren van een set aan principes of gedeelde waarden.

1. *Bij grootschalige opwekking van duurzame elektriciteit moet sprake zijn van multifunctioneel ruimtegebruik.*
2. *Om de regionale energietransitie mogelijk te maken is een combinatie nodig van ruimtelijke ontwikkelingen. Aanpassingen en uitbreidingen van infrastructuur, woningbouw en andere ruimtelijke ontwikkelingen benutten we.*
3. *Met technische innovaties kunnen we de druk op de buitenruimte beperkt houden. We zijn bereid om hier extra in te investeren en ook de kracht van regionale bedrijven te benutten.*
4. *De energietransitie is een grensoverschrijdende opgave, waarbij iedereen naar vermogen een bijdrage levert.*
5. *De energie opgave is ook een sociale opgave. We omarmen lokale initiatieven en versterken deze waar nodig. Gestreefd wordt naar 25 tot 50% eigenaarschap van duurzame energie opwekking in de regio.*

Eerste mogelijke overzicht van principes, die in een bijeenkomst van de Stuurgroep naar voren zijn gekomen

Resultaat Stap 1 Inventariseren / Werkspoor A Techniek en Ruimte
Resultaten van deze stap zijn:
1. Spreadsheets met kentallen over energiebronnen en infrastructuur (huidig, 2030, doorkijk)
2. Overzicht van kansrijke innovaties op korte en lange termijn voor opwek, opslag en netbeheer.
3. Basiskaarten, o.a. over energievraag, -aanbod, opslag, infrastructuur, waarden, beleid.
4. Kansenkaarten voor warmte en elektriciteit, getoetst en aangevuld door stakeholders
5. Eerste set van spelregels en principes als basis voor het proces en de scenario's in stap 2.

3.2 Stap 2: Scenario- en netwerkanalyse

Stap 1 geeft een onderbouwd zicht op de omvang van de opgave in West-Brabant. Tegelijk zijn er ook beelden ontwikkeld van technische en ruimtelijke kansen. Uit het werkatelier komen -in relatie met het werk in het participatie - en stakeholderproces- principes naar voren, die richting geven aan de ruimtelijke inpassing en de koppeling van kansen en opgave. In deze Stap 2 gaan we vervolgens scenario's voor de inpassing van de elektriciteitsopwekking en de warmtestructuur analyseren. Dit moet leiden tot een voorstel van zoekgebieden en hoofdlijnen van een energiestrategie (ontwikkelpad) voor de regio.

Scenario's en strategie
De scenario's worden gebaseerd op de belangrijkste ruimtelijke en andere keuzen, die in de RES aan de orde zijn. Dat kan gaan om ruimtelijke principes als spreiding of concentratie, maar bijvoorbeeld ook te maken hebben met de aard, omvang en ligging van vraag en aanbod van warmte of met de (on)mogelijkheden van de netinfrastructuur. De principes uit het Werkatelier spelen hier ook een rol.

In de scenario's komt in ieder geval aan bod:
- Wat kan zeker / voor 2030 (komt in elk scenario terug of is iedereen het over eens)
- Wat kan mogelijk / voor 2030, maar vergt extra inspanningen (draagvlak, juridisch, financieel)
- Wat kan nog niet / na 2030 (vanwege innovatie, doorlooptijd, kosten etc.)

De keuzen en principes spelen vervolgens ook een rol in het afwegingskader dat wordt opgesteld. Aan de hand van het afwegingskader brengen we voor- en nadelen van scenario's in beeld. Denk aan de bijdrage aan energie-opgave, duurzaamheid, concurrerende ruimtelijke claims, economische kansen, (maatschappelijke) kosten/baten, ruimtelijke kwaliteit, maatschappelijk draagvlak).

Vervolgens wordt een ruimtelijke uitwerking van de scenario's gemaakt. Deze scenario's staan dan op kaarten, die onder andere aangeven welke gebieden meer en minder geschikt zijn voor de opwek van

elektriciteit (zon, wind) bezien vanuit een specifiek scenario. Deze scenario's worden beoordeeld aan de hand van het afwegingskader om zicht te krijgen op opbrengsten, kosten, kansen en knelpunten. In een 2e werkatelier wordt deze beoordeling van de scenario's samen met stakeholders getoetst.
Tenslotte worden de bouwstenen (o.a. kansrijke gebieden) bepaald. Met deze bouwstenen maken we samen een ontwikkelpad in de tijd om de elektricteits- en warmte-opgave in 2030 vorm te geven.
Dit leidt tot de volgende activiteiten in stap 2 van het werkspoor A Techniek en Ruimte:

Werkpakket Ruimte

- Ruimtelijke uitwerking scenario's voor regionale energiesysteem: kaart van regio met vlekken, lijnen. Scenario's richten zich op wind en zon en op warmte. Betrekken van kansrijke innovaties voor 2030.
- Beoordelen van de scenarios a.d.h.v het analysekader / ruimtelijke perspectief, waarbij kansen, knelpunten en keuzen voor elk scenario's in beeld worden gebracht.
- Overkoepelende evaluatie van de scenario's samen op o.a. robuustheid, adaptief vermogen, no-regret maatregelen, haalbaarheid, vanuit ruimtelijk perspectief
- Verwerken van de uitkomsten van Werkatelier 2.

Werkpakketten Techniek - Elektriciteit en Warmte

- Uitwerken en analyseren van de scenario's:
  - Bepalen van bijbehorende en benodigde (uitbreiding van) infrastructuur voor elektriciteit (incl. doorlooptijden) o.l.v. en door Enexis (samen met Tennet
  - Verkennen bijbehorende (mogelijke uitbreiding van) infrastructuur voor energiedragers warmte en gas (idem, door Enexis en warmtebeheerder)
  - Betrekken van uitkomsten en inzichten uit de Enexis-pilot, voorzover mogelijk (zie par. 3.1)
  - Betrekken van kansrijke innovaties voor 2030 in de scenario's en analysen
- Beschrijven van effecten van scenario's a.d.h.v het analysekader (o.a. CO2, investeringen, circulariteit)
- Analyseren belangrijkste knelpunten en kansen uit netwerk- en scenario-analyse en hun stakeholders
- Overkoepelende evaluatie van de scenario's (zie Ruimte), vanuit technisch perspectief
- Verwerken van de uitkomsten van Werkatelier 2.

Werkatelier 2: Van scenario's naar strategie
Doel van het werkatelier is om samen met stakeholders in beeld te brengen:

- Toetsen en aanvullen van voor- en nadelen van de scenario's (aan de hand van het afwegingskader)
- Verkennen van 'altijd-goed-keuzen', die de basis kunnen vormen voor een regionale strategie
- Benoemen elementen voor ontwikkelpad in tijd (zeker voor 2030, mogelijk voor 2030, en later)

3.3 Stap 3: Uitwerken naar bouwstenen voor de 80%-versie RES

De resultaten uit de vorige stappen vatten we samen in bouwstenen voor de RES. Vanuit de werkpakketten worden teksten en beelden geleverd voor de 80%-versie van de concept RES (zie voorlopige inhoudsopgave). De resultaten, de bouwstenen voor de RES, worden gebruikt om de RES samen te stellen.

De eerste versie is een concept c.q. 80%-versie van de RES. Deze 80%-versie wordt besproken met stakeholders in een derde werkatelier (naast bespreking in de Stuurgroep, zie hoofdstuk 5). Met de verkregen inzichten wordt vervolgens de slag gemaakt naar de definitieve 80%-versie RES.

Werkatelier 3: concept '80%-versie RES'
Doel van het werkatelier is om samen met stakeholders:

- Concept 80%-versie RES te toetsen
- Bespreken van dilemma's
- Ophalen van aandachtspunten, voorbehouden en randvoorwaarden

Werkpakketten Techniek – Elektriciteit en Warmte
Uitwerken en onderbouwen van de gebieden, projecten en het totale vermogen aan duurzame energie, dat in de regio kan zijn gerealiseerd in de regio in 2030, inclusief de uitdagingen voor de periode daarna (een ontwikkelpad). De onderbouwing geeft onder andere een globale inschatting van de kosten en investeringen en laat de betekenis zien voor (de kosten van uitbreiding van) de energie-infrastructuur in West-Brabant (huidig, gepland en situatie 2030). Concreet gaat het dan met name om:

- X TWh aan windenergie en Y TWh aan zonne-energie
- X TWh aan warmtebronnen, indicatief uitgesplitst naar type bron
- X TWh aan overige bronnen (biomassa, innovatieve technieken)

Werkpakket Ruimte
Ontwikkelen van (digitale) kaarten met onderbouwing die inzicht bieden in de vraag en het potentiele aanbod van elektriciteit en warmte in de gebouwde omgeving:

- Kaart met daarop projecten en (zoek)gebieden die in aanmerking komen voor ontwikkeling van wind en zon (inclusief randvoorwaarden of uitgangspunten),
- Met een indicatie van de potentie aan opgesteld vermogen / op te wekken elektriciteit per project of gebied in 2030;
- Eerste aanzet voor de koppeling van (duurzame) warmtebronnen aan warmtevragers op regionaal niveau (vlekken) (regionale warmtestructuur)
- Indicatie van de bijbehorende hoofdinfrastructuur, inclusief eventuele verzwaringen en/of uitbreidingen (met b.v. ook opslag (bijdrage van Enexis / Tennet).

4 Werkspoor B: Participatie en stakeholders

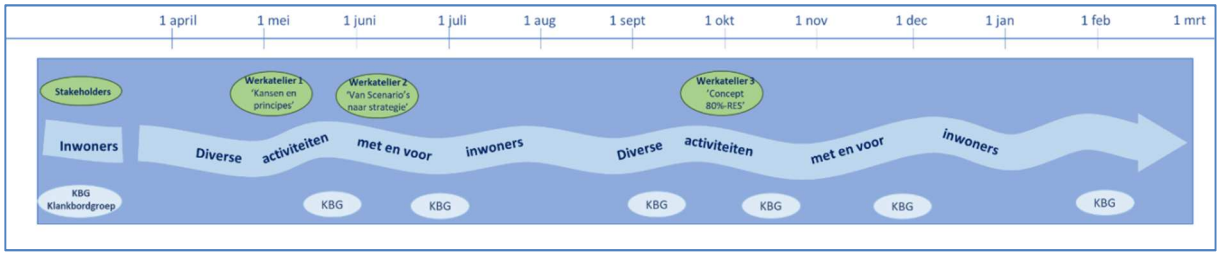

Vanuit het perspectief van 'Participatie en stakeholders' is de ambitie om in West-Brabant een RES te maken die gezamenlijk gedragen is, die past bij het karakter van de regio en die energieprojecten verbindt aan andere infrastructurele of sociale opgaven. Het komende jaar gaat de regio werken aan een RES die samenhang laat zien, kansen in beeld brengt en uitnodigt om de echte omslag te maken naar een duurzame samenleving. Dat vraagt om een open samenwerking om te werken aan een regio die klaar is voor de toekomst.
De aanpak voor dit werkspoor is gebaseerd op de uitkomsten van twee ateliers met vooral gemeentelijke medewerkers Duurzaam en Communicatie.

4.1 Doelen en uitgangspunten

Doelen
Strategisch inzetten van communicatie draagt bij aan een gezamenlijke RES, waar de diversiteit aan belang(hebbenden) een eigen plek in heeft gekregen en ideeën en ervaringen van betrokken mensen en organisaties zo goed mogelijk worden benut. De volgende doelen zijn voor dit werkspoor gesteld:

1. Informeren en betrekken van Colleges B&W en gemeenteraden (zie verder hoofdstuk 5)
2. Gebruiken van kennis en ideeën van hoog betrokkenen
3. Tonen van noodzaak en kansen van de energietransitie in de regio, gericht op een gezamenlijke uitvoering door bedrijven, maatschappelijke organisaties, bewoners en overheden

Uitgangspunten
Bij het inrichten van dit werkspoor zijn de volgende uitgangspunten gebruikt:
- Zorg voor een procesopzet waar alle direct betrokken aan bod komen en zich in herkennen.
- Bijeenkomsten hebben het karakter van co-productie: samen werken en niet alleen afstemmen.
- Zorg voor een eenduidige boodschap vanuit betrokkenen over de RES en de ambities van de regio.
- Faciliteer gemeenten (ambtelijk, bestuurlijk) zo goed mogelijk bij externe communicatie over de RES.
- Zo veel mogelijk zorgen voor een gelijk en actueel informatieniveau bij betrokkenen op de verschillende aggregatieniveau gedurende het hele proces.

Tijdpad
Voor het betrekken en informeren van gemeenteraden, stakeholders en inwoners zijn er grofweg drie perioden: van april tot en met september 2019, van oktober tot en met januari 2020 (beide Fase 3) en de 1e helft van 2020 (Fase 4). De eerste periode is om samen mogelijkheden uit te werken en mensen te betrekken bij de keuzen die in de regio gemaakt gaan worden. Het najaar kan worden gebruikt om vooral te informeren en te zorgen dat er voldoende kennis en inzicht is bij stakeholders en gemeenteraden om een goed oordeel te kunnen geven over de concept c.q. 80%-RES. In eerste twee kwartalen van 2020 wordt de 80%-RES aangescherpt tot een definitief bod.

Voor de eerste periode is er het meest concrete beeld van noodzakelijke activiteiten. Voor de 2e en 3e periode wordt voort gebouwd op inzichten uit de eerste periode en de behoefte op dat moment.

Gelaagde communicatie
Om de opzet en de organisatie van de communicatie eenvoudig te houden, werken we in 3 lijnen. De eerste lijn is uitgewerkt in hoofdstuk 5 over het bestuurlijk proces. Lijnen 2 en 3 staan in dit hoofdstuk.
- Lijn 1: Betrekken en informeren van Colleges en Gemeenteraden
- Lijn 2: Aan de slag met stakeholders
- Lijn 3: Betrekken van inwoners van West-Brabant.

4.2 Aan de slag met stakeholders

De betrokkenheid van stakeholders wordt georganiseerd via Werkateliers en een Klankbordgroep.

Werkateliers
De komende maanden gaan we in Werkateliers aan de slag om aan de RES te werken. Het doel van de werkateliers is om kennis in de regio te benutten, onder andere van stakeholders die ook vorm gaan geven aan de uitvoering. We verwachten bij de werkateliers een groep van circa 55 intensief en actief bij de RES betrokken mensen. We vinden het belangrijk dat zij actief mee doen aan de sessies.

De werkateliers zijn energiek, interactief, samenbindend en inspirerend. Na iedere sessie maken we een document waarin de resultaten zijn gebundeld. De werkateliers zijn een samenwerking tussen de bureaus die inhoudelijk betrokken zijn -zoals de bureaus voor ruimte en energievraagstukken- aan de ene kant en de leden van de communicatiewerkgroep aan de andere kant. Samen maken zij een programma dat recht doet aan het principe om stakeholders actief te laten participeren. De ateliers die nu zijn voorzien, zijn:
- Werkatelier 1 ‘Kansen en principes’ (mei)
- Werkatelier 2 ‘Van scenario’s naar strategie’ (juni)

We verwachten in het najaar nog een derde bijeenkomst, onder andere om de deelnemers aan de Werkateliers mee te nemen in de keuzen in de 80%-versie van de RES. Door ook aandacht te hebben voor communicatie over en op een Werkatelier, kunnen we anderen betrekken en laten zien hoe het proces loopt. Op de sessies is b.v. een tekenaar om vast te leggen wat we doen en hoe het gaat. We kunnen vlogs maken met deelnemers en later op een grafische, aansprekende manier resultaten delen.

Klankbordgroep
Ook via de Klankbordgroep zijn stakeholders direct betrokken bij de RES2030. De Klankbordgroep bestaat uit bestuurders van belangrijke uitvoeringspartners. Ze worden uitgenodigd om een inhoudelijke bijdrage te leveren en te reflecteren op voorgelegde onderwerpen. Doel is om de deelnemers aan de klankbord-groep en hun achterban te betrekken, het eigenaarschap van de regionale energieopgave met hen te delen en te komen tot een RES met draagvlak. Ze vormen coalities met andere stakeholders en hun achterban om verbindingen te maken in de regio, met perspectief op de uitvoering van de RES. De samenstelling van de klankbordgroep is weergegeven in de bijlagen.

De Klankbordgroep heeft in ieder geval drie bijeenkomsten tot het eerste bod in februari 2020. Deze vinden plaats voor de bijeenkomst van de Stuurgroep. In deze fase gaat het met name om informeren en het geven van gevraagd en ongevraagd advies. Later, in Fase 4, verschuift dit naar de uitvoering en co-creatie. Met vragen als: Wat investeren we samen? Wat ga ik zelf investeren? Wat is nodig van gemeenten?

4.3 Betrekken van inwoners van Brabant

De ambitie is om inwoners van de regio zowel te informeren als te betrekken bij de regionale energietransitie en om ze bewust te maken van de omslag die er aan komt in de regionale energievoorziening. Gegeven de opzet van het proces en de inhoud van de RES is het logisch dat de gemeenten hier zelf het initiatief nemen.

In het onderstaande gaan we in op de manieren om inwoners te betrekken in fase 3, op weg naar een 80%-RES. Ook in de volgende fase, fase 4 die van concept- naar definitief-RES gaat, betrekken we de inwoners van West-Brabant weer. We gaan later bekijken hoe we dat dan het beste kunnen doen.

Inwoners willen we in deze fase van de 80%-RES op drie manieren betrekken:

A. Aansluiten bij de communicatie-activiteiten die al in de gemeenten (gaan) worden uitgevoerd, als dat logisch is en RES-informatie past.
B. We faciliteren een aantal activiteiten die gemeenten individueel kunnen uitvoeren, de voorbereiding en het programma worden vanuit de regio aangeleverd.
C. We organiseren enkele gezamenlijke activiteiten van de regio om mensen mee te nemen in de RES en zicht te krijgen voor welke scenario's er acceptatie is.

A. Eigen activiteiten van gemeenten

Veel gemeenten organiseren al activiteiten over energie en energietransitie. Deze gaan enerzijds over praktische zaken als 'hoe je energiezuinig(er) kunt wonen', en zijn anderzijds gekoppeld aan lokale energie- en duurzaamheidsvisies. We maken een overzicht van activiteiten die alle gemeenten in de regio de komende maanden organiseren rondom energie (voor een eerste inventarisatie, zie de bijlagen). Deze activiteiten zetten we uit op een tijdlijn om een overzicht te krijgen van de aandacht die de energie-transitie al krijgt in de gemeenten en de regio en om te kunnen bepalen waar deze activiteiten logisch zijn te combineren met communicatie over de RES.

De tijdlijn en delen van inhoud en inzichten (uit het proces) worden opgenomen in de definitieve versie van de RES. Deze tijdlijn, inhoud en inzichten laten de dynamiek zien in West-Brabant. De tijdlijn maakt voor de communicatiestrategie ook inzichtelijk of er nog 'gaten' zijn in de communicatie naar inwoners, zowel geografisch als inhoudelijk.

B. Faciliteren van activiteiten die gemeenten individueel uitvoeren

De regio faciliteert enkele extra activiteiten om het lokale gesprek over de energietransitie en de RES te voeren. De gemeenten voeren deze activiteiten zelf uit.

- Programma en draaiboek voor Werkateliers met inwoners, voor Energiecafé's, inclusief een optie om een *serious game* over energie en ruimte te gebruiken
- Programma en draaiboek voor het houden straatgesprekken
  - In iedere gemeente een halve dag op de markt, we spreken voorbijgangers aan, voeren een gesprek over energietransitie, trechteren in dat gesprek langs enkele vragen naar de RES
  - Dit geeft gevoel voor wat er leeft, geeft gelegenheid om met mensen in gesprek te gaan die minder snel naar een avond komen en geeft wethouders de mogelijkheid om bij aan te sluiten.
- Artikelen, posts, vlogs e.d. die gemeenten kunnen gebruiken om mensen mee te nemen in de soort van keuzen die de regio in de komende periode moet gaan maken.

C. Gezamenlijke activiteiten van de regio

De regio werkt aan een RES die kan rekenen op steun uit de samenleving. De 80%-RES zal met name laten zien waar ('vlekken' c.q. globale gebieden) er mogelijkheden zijn voor het opwekken van duurzame energie, en met name wind- en zonne-energie. Het gaat nog niet over specifieke (inpassings)plannen of opstellingen van windmolens of zonnevelden. Vanuit de regio organiseren we de volgende zaken:

- Organiseren van een gesprek per gemeente, om samen te bezien welke energie-projecten en communicatie-activiteiten in een gemeente al lopen, hoe de regionale energie-opgave daar eventueel mee is of kan worden verbonden en welke concrete / aanvullende communicatie-activiteiten een gemeente verder kan en wil uitvoeren m.b.t. de regionale opgave.
- Organiseren van drie 'energiesafaris': een rondreis door de regio langs diverse energieprojecten om bewoners te informeren over de totstandkoming van deze projecten en ervaringen van betrokkenen.

- Organiseren van enkele ‘story-teling-sessies’
  - Gesprekken met 30-40 inwoners uit drie of vier gemeenten in een informele ‘keukentafel’-setting
  - Om mensen breed mensen te laten praten en te betrekken bij de keuzen waar de RES voor staat.
  - Het ‘format’ komt beschikbaar zodat gemeenten zelf ook gesprekken kunnen organiseren.
- Organiseren van een campagne in owned, earned en paid media. Campagne is hier vooral een min of meer continue stroom van berichten op social media, sites van gemeenten en in huis-aan-huis bladen.
  - De vorm en inhoud van de berichten kan verschillen. We kijken naar een vorm die past bij het platform / de media waar de berichten worden geplaatst.
- Als bijdrage aan de lokale communicatie(-middelen) over de RES ontwikkelen we in ieder geval een ‘key message house’ (vergelijkbaar met Wind A16) als handvat voor communicatie-boodschappen.
- Ontwikkelen van een toolbox met communicatie-middelen om de communicatie-activiteiten van de gemeenten over de RES te ondersteunen.

Toolbox met communicatie-middelen

- Uitgewerkt programma (met middelen) om gemeenteraden te informeren / te betrekken
- Woordvoeringslijn Kritiek / repliek (welke kritiek wordt verwacht, welk antwoord vanuit RES))
- Content voor de website van gemeenten en voor de Facebookpagina van gemeenten
- Uitleg / instructie voor het energietransitiespel Ruimte en Energie (Generation Energy)
- Notitie met belangrijkste Q&A
- Programma en draaiboek voor straatgesprekken en voor een RES-onderdeel in lokale Energie-cafés
- Overzicht van bibliotheek van nuttige rapporten en inzichten

Om het gebruik van de toolbox te bevorderen zal deze elke twee weken worden geactualiseerd. Daarnaast wordt eens per acht weken een bijeenkomst georganiseerd voor, door en met de communicatie-professionals uit de regio om nieuwe materialen te presenteren, feedback op te halen en nieuwe wensen te inventariseren.

Te zijner tijd kan er vanuit de regio ook een gerichte communicatie-actie worden opgezet om inwoners in en om zoekgebieden verder te betrekken. De invulling van deze actie wordt later bepaald, passend bij de omvang van zoekgebieden, de dilemma’s die er spelen en de afwegingen die kunnen worden gemaakt.

4.4 Communicatie en participatie in een overzicht

Voor de regio is op de vier niveaus van de participatieladder aangegeven wat dat in de praktijk betekent voor het soort van activiteiten en voor de doelgroepen. Dit zijn mogelijkheden. In de uitwerking wordt dit concreet gemaakt. Het werk in de Fase 3 voor het opstellen van de 80%-RES ligt meer vast, de activiteiten voor het opstellen van de definitieve RES in Fase 4 zijn nog in potlood.

Fase	Hoe?	Wie?	Mogelijke activiteiten
Fase 3 **Opstellen 80%-RES**	Meebeslissen	▪ Colleges B&W ▪ Gemeenteraden ▪ Waterschap ▪ Enexis ▪ Provincie	▪ Simulatiespel Energie en Ruimte ▪ Raadsinformatiebijeenkomst (2*) ▪ Raadsinformatiebrief ▪ Presentatie voor de gemeenteraad
	Coproduceren / Adviseren	Betrokken stakeholders, o.a.: ▪ Energiecoöperaties ▪ Woningcoöperaties ▪ ZLTO, BMF ▪ Kennisinstellingen ▪ Bedrijven	▪ Game / Simulatie ▪ Werkateliers ▪ Klankbordgroep ▪ Online discussie op energiewerkplaats.brabant.nl
	Informeren / Betrekken	▪ Inwoners ▪ Bedrijven ▪ Kennisinstellingen	▪ Energiecafé’s en -safari’s (betrekken) ▪ Straatgesprekken (betrekken) ▪ Storytelling-sessies (betrekken) ▪ Berichten in lokale, social media (informeren) ▪ Campagne (b.v. op Facebook) (informeren) ▪ Toolbox Gemeenten (informeren, betrekken)

Fase	Hoe?	Wie?	Mogelijke activiteiten
Fase 4 **Opstellen RES**	Meebeslissen	▪ Colleges B&W ▪ Gemeenteraden ▪ Waterschap ▪ Enexis ▪ Provincies	▪ Raadsinformatiebijeenkomst ▪ Raadsinformatiebrief ▪ Collegetour ▪ VR-uitwerking / VR tour
	Coproduceren / Adviseren	Betrokken stakeholders, o.a.: ▪ Energiecoöperaties ▪ Woningcoöperaties ▪ ZLTO, BMF ▪ Kennisinstellingen ▪ Bedrijven	▪ Werkateliers ▪ Klankbordgroep ▪ Dilemmasessie(s) ▪ VR-uitwerking
	Informeren / Betrekken	▪ Inwoners ▪ Bedrijven ▪ Kennisinstellingen	▪ Energiecafé's (betrekken) ▪ Regio-gesprekken (betrekken) ▪ Berichten in lokale, social media (informeren) ▪ Campagne (b.v. op Facebook) (informeren)

5 Werkspoor C: Bestuurlijk proces

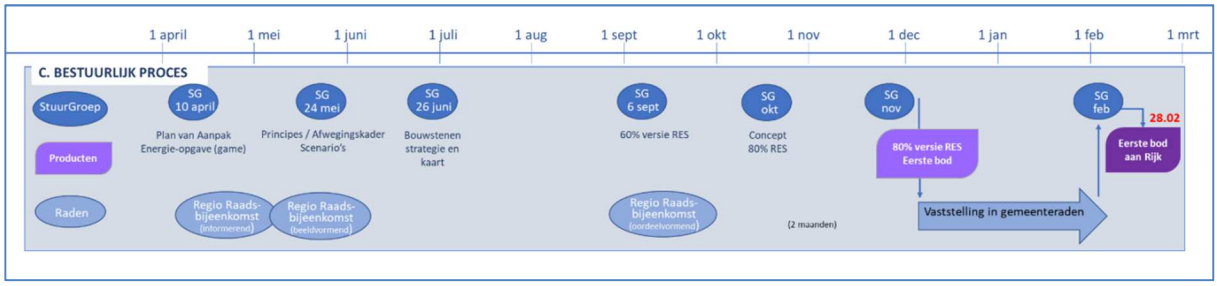

Het werkspoor Bestuurlijk proces heeft als doel het voorbereiden en komen tot (publieke) besluitvorming, met samenwerking en draagvlak als basisprincipes.

Governance
De vaststelling van de Bestuursopdracht / Startnotitie RES2030 West-Brabant in de Colleges en de bespreking in de Stuurgroep heeft geleid tot de onderstaande opzet voor de governance, inclusief rollen en taken van een Stuurgroep en Kopgroep. Deze opzet ziet, ten opzicht van de Startnotitie, af van de opdeling in sub-regio's. Dat is om het proces en de besluitvorming werkbaar en wendbaar te houden.

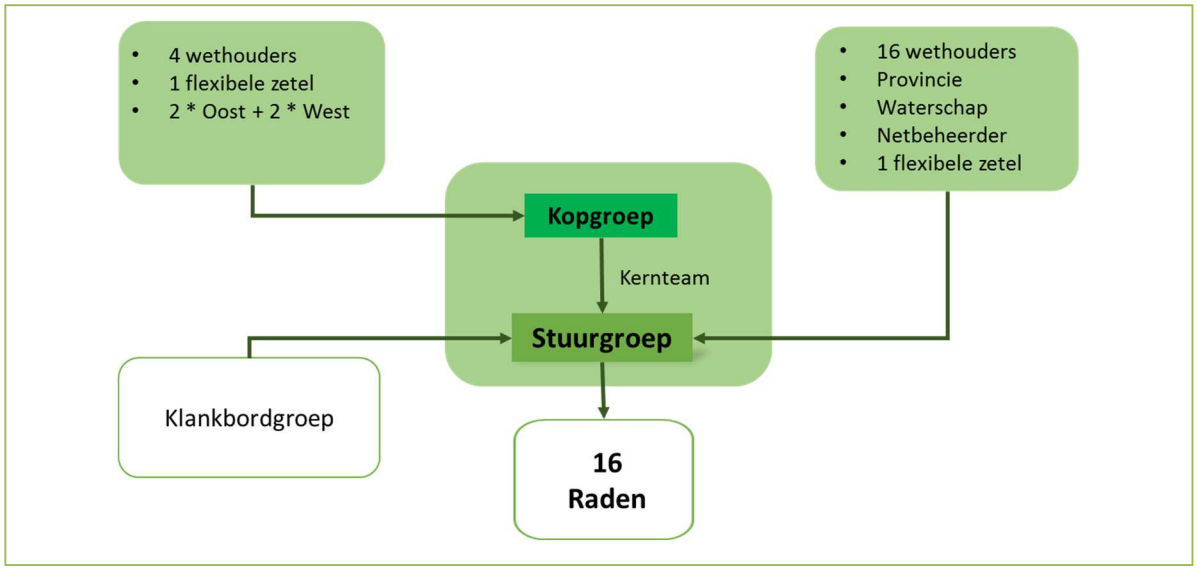

Opzet van de governance voor de RES2030 Regio West-Brabant

Stuurgroep en Kopgroep
De stuurgroep zal besluiten nemen inzake de ontwikkeling en uitvoering van het Plan van Aanpak RES2030. Daarnaast informeert en betrekt zij gemeenteraden en andere bestuurders in het proces van besluitvorming. De stuurgroep bestaat uit 16 wethouders Duurzaamheid en/of Energietransitie, de gedeputeerde van de provincie en een bestuurlijk vertegenwoordiger van het waterschap en de netbeheerder. De stuurgroep stelt een flexibele zetel beschikbaar om een andere stakeholder in de gelegenheid te stellen (in een adviserende rol) deel te nemen aan de bijeenkomsten. E.e.a. conform de Bestuursopdracht. In 2019 zijn de onderstaande bijeenkomsten van de stuurgroep gepland.

De kopgroep is leidend in het initiëren, coördineren en organiseren van de governance, de inhoudelijke programmering, de regionale samenwerking met alle relevante stakeholders, de uitwerking of indien nodig lichte bijstelling van de planning, en het voorbereiden van voorstellen en besluiten voor de stuurgroep. De kopgroep bestaat uit vier wethouders en kent eveneens een flexibele zetel (zie ook de

Bestuursopdracht). De kopgroep komt iedere twee weken bij elkaar. De leden van de kopgroep zijn ieder bestuurlijk aanspreekpunt voor een werkspoor:

Werkspoor Bestuurlijk proces / voorzitter	Greetje Bos (gemeente Breda)
Werkspoor Participatie en Stakeholders	Klaar Koenraad (gemeente Roosendaal)
Werkspoor Techniek	Désirée Brummans (gemeente Moerdijk)
Werkspoor Ruimte	Kevin van Oort (gemeente Geertruidenberg)

Datum	Hoofddoel (voorlopig)
april 2019	– Accorderen Plan van Aanpak – Inzicht in regionale opgave en belangen (Simulatie Game)
mei 2019	– Bespreken afwegingskader / principes – Zonodig richtinggevende keuzen maken voor verdere uitwerking RES (scenario's)
juni 2019	– Bespreken van mogelijke strategische keuzen in de RES
September 2019	– Bespreken 60%-versie RES2030
Oktober 2019	– Bespreken concept 80%-versie en concept eerste bod RES2030
November 2019	– Accorderen 80%-versie RES2030 en eerste bod
Medio februari 2019	– Bespreken aanpassingen 80%-versie RES2030 n.a.v. bespreking in gemeenteraden – Bespreken van uitwerking van Plan van Aanpak voor Fase 4

Geplande bijeenkomsten van de Stuurgroep en indicatie van de gespreksonderwerpen

De klankbordgroep kwam al aan bod in het voorgaande hoofdstuk, over het Werkspoor Communicatie en Participatie. De verdere samenstelling van stuurgroep, kopgroep en klankbordgroep staat in bijlage 1.

Gemeenteraden

De Gemeenteraden zullen de RES2030 in 2020 pas definitief vaststellen. Er is een jaar de om een plan te maken dat dat de ambities van de regio laat zien. Het komende jaar willen we de gemeenteraden meenemen in de dynamiek van het proces, betrekken bij belangrijke vraagstukken en voorbereiden op formele besluitvorming. Het streven is een goede balans tussen draagvlak en voortgang en tussen tijdsinzet en 'goed agendabeheer'.

De regio West-Brabant kiest er voor de gemeenteraden ook al in de fase van de concept-RES2030 (Fase 3) nauw te betrekken bij de besluitvorming. Dit wijkt af van de landelijke handreiking, die besluitvorming door gemeenteraden alleen koppelt aan Fase 4, bij de definitieve RES in 2020. De gemeenteraden in West Brabant worden zodoende in 2019 op tenminste vier momenten in het proces betrokken, naast het eventuele verdere overleg in afzonderlijke gemeenteraden zelf.

Datum / Maand	Aard	Scope
April	Regio-Raadsbijeenkomst: informerend	Gezamenlijke informatiebijeenkomst (kick-off) met de gemeenteraadsleden
Begin Juni	Regio-Raadsbijeenkomst: informerend	Raadsleden krijgen inzicht in de aard en omvang van de opgaven en geven wensen en behoeften mee.
Eind September	Regio-Raadsbijeenkomst: oordeelsvormend	Raadsleden vormen oordeel over bouwstenen en eerste hoofdlijnen van de RES (in de 60% RES). Voorstellen voor aanpassingen worden meegenomen bij het opstellen van de 80% RES2030 .
December Januari	Gemeenteraden: besluitvormend	Gemeenteraden nemen besluit over het eerste bod en onderliggende 80%-versie RES2030

Het eerste moment was een informatieve bijeenkomst op 24 april. De volgende momenten zijn via een gezamenlijke Raadsbijeenkomst Energietransitie in juni en september. Dit zijn bijeenkomsten met een informerend en interactief programma. Leden van de colleges van B&W worden ook uitgenodigd voor

deze bijeenkomsten. Het vierde moment is de formele besluitvorming door de (individuele) gemeenteraden over het eerste bod en onderliggende concept c.q. 80%-versie van de RES.
Ook in fase 4, de periode dat we van concept- naar definitief RES gaan, zullen de gemeenteraden worden betrokken. De betreffende bijeenkomsten worden nog gepland. In 2020 wordt de definitieve RES voor vaststelling aan de gemeenteraden aangeboden.

Periodiek, tussen de bijeenkomsten door, wordt gemeenteraden door de betrokken wethouders geïnformeerd over de status en voortgang van de RES (bijvoorbeeld via gemeenteraadsinformatiebrieven). Vanuit de RES wordt een programma voor een gemeenteraadsbijeenkomst uitgewerkt, die gemeenten verder zelf organiseren. Het is de verantwoordelijkheid van de individuele gemeenten om de raadsleden op deze wijze mee te nemen in het proces. Zowel voor de gezamenlijke Raadsbijeenkomst als voor afzonderlijke bijeenkomsten per gemeenteraad kan gebruik worden gemaakt van de serious game ‘Ruimte en energie West-Brabant’.

6 Fase 4: Van concept naar definitief RES

De aanpak en het werk dat in het voorgaande is beschreven in de drie werksporen richt zich vooral op de gezamenlijke ontwikkeling van de concept of 80%-RES en het eerste bod in Fase 3. Zodra die zijn vastgesteld en uitgebracht aan het Rijk gaan we werken aan Fase 4 van het RES-traject. Dan draait het om het uitwerken van de concept-RES naar een definitieve RES en het voorbereiden van de uitvoering van de RES. De aanpak voor het werk in deze periode, van grofweg eind 2019 tot medio 2020, zal t.z.t. verder worden uitgewerkt in een actualisatie van dit Plan van Aanpak.

Van 80%-versie naar definitieve RES zijn in deze periode op hoofdlijnen i.i.g. de volgende slagen nodig:

- Verwerken van de Rijksreactie op het eerste bod
  Het eerste bod wordt aangeboden aan het Rijk c.q. het Nationaal Programma RES voor een kwalitatieve en kwantitatieve (door PBL) weging en waardering aan de landelijke klimaatopgave. Hieruit volgt een terugkoppeling over een eventuele restopgave met kansen en belemmeringen. Deze terugkoppeling is de eerste stap voor de uitwerking naar een RES 1.0 (fase 4).

- Afstemmen met andere regio's
  Het is belangrijk om onze 80%-RES en bod verder af te stemmen met tenminste de naburige regio's (vier regio's in Noord-Brabant en regio's Zeeland, Hoeksche Waard en Drechtsteden). Mogelijk liggen er ook relaties met België, bijvoorbeeld de Kempen en het Antwerpse havengebied. Wellicht dat in een samenwerking over en weer kansen beter kunnen worden benut.

- Uitwerken van de RES
  - Uitwerken van de mogelijkheden van zoekgebieden voor opwek van zon- en/of windenergie, in licht van maatschappelijke acceptatie, organisatorische mogelijkheden, ruimtelijke kwaliteit
  - Uitwerken van de mogelijkheden voor de elektriciteits- en warmteinfrastructuur die nodig is om elektriciteit of warmte te transporteren en te distribueren
  - Uitwerken van de Regionale Structuur Warmte, inclusief een verdeling van het warmteaanbod en i.r.t. de lokale transitievisies warmte.

- Uitwerken van (de hoofdlijnen van) een uitvoeringsprogramma voor de RES, met o.a.:
  - Mogelijke afspraken met private stakeholders over de realisatie van projecten uit de RES.
  - Uitwerking en vormgeving van de regionale (publieke) samenwerking in de uitvoering van de RES. De regio heeft voor de RES2030 een nieuw samenwerkingsverband ingericht. Uitgewerkt wordt of en hoe de samenwerking een vervolg kan krijgen bij de uitvoering en in de volgende RES-cyclus.
  - Afspraken over financiële, juridische en organisatorische kaders, o.a.
    - Afwegingskaders bij verdelingsvraagstukken (voor publieke en private investeringen)
    - Behoefte aan veranderingen in de marktordening
    - Compensatieregelingen en deling van opbrengsten van lokale energieprojecten met omwonenden (25 á 50% opwek in eigendom van lokale omgeving)

- Intensiveren van de communicatie en participatie met stakeholders, inwoners en bedrijven, o.a. door:
  - De urgentie van de opgave verder onder de aandacht te brengen
  - Verdere betrokkenheid van bewoners en stakeholders in en om zoekgebieden
  - Dilemma-sessies met stakeholders en hoogbetrokken inwoners
  - Keuzen die voorliggen verder onder de aandacht brengen van en bespreken met inwoners.
  - Aandacht voor initiatief, eigenaarschap bij energieprojecten, incl. kansen voor financiele participatie.

- Borgen / Verankeren van de RES in het omgevingsbeleid
  De RES is een bouwsteen voor het omgevingsbeleid van gemeenten, provincies en het Rijk, waarin integrale besluitvorming over de fysieke leefomgeving plaats vindt. De inbedding van de RES in de Omgevingsvisie en de afstemming met andere omgevings- en beleidsthema's van de gemeenten, waterschappen en provincies zal een plek krijgen.

- Voorbereiden van besluitvorming
  Over de definitieve RES en het concept-uitvoeringsprogramma door dagelijks besturen, gemeenteraden, Gedeputeerde Staten en Algemene Vergadering van het waterschap.

Het werk voor Fase 4 wordt eind 2019 – parallel aan de besluitvorming over het eerste bod en de 80%-versie van de RES – voorbereid. Activiteiten zijn dan o.a.:
- Actualiseren en uitwerken van het Plan van Aanpak voor deze Fase
- Uitwerken van een procesplanning voor deze periode van eind 2019 tot medio 2020
- Organiseren van werkateliers en bijeenkomsten om feedback te verwerken voor de definitieve RES;
- Bijeenkomst met aangrenzende regio's om de RESsen verder op elkaar af te stemmen
- Uitwerken van de scope en inhoud van het uitvoeringsprogramma
- Starten met het maken van het uitvoeringsprogramma, gesprekken met partners zijn een eerste stap
- Organiseren en voorbereiden voor het vervolg van de betrokkenheid van de gemeenteraden.

7 Werkorganisatie en Begroting

7.1 Werkorganisatie

De sturing van het RES-proces kwam bij de governance aan de orde. In dit hoofdstuk wordt de werkorganisatie toegelicht. Er zal efficiënt moeten worden gewerkt en er zijn financiële bijdragen en personele inzet van de verschillende disciplines bij gemeenten nodig. De werkorganisatie bestaat uit een Kernteam, Programmateam en Werkgroepen. In de bijlagen is de bemensing van de werkorganisatie te vinden. Hieronder volgt een korte toelichting:

Kernteam
Het ambtelijk kernteam werkt aan het RES proces en zorgt voor een actieve participatie van de gemeenten en andere publieke partners. Het kernteam bestaat uit specialisten namens de gemeenten, het waterschap, de provincie en de netbeheerder en komt één keer in de twee weken bij elkaar. Het kernteam ondersteunt inhoudelijk zowel de kopgroep als de stuurgroep. Andersom kan het kernteam van de bestuurders opdrachten ontvangen om uit te werken. Het kernteam is verantwoordelijk voor het ambtelijk contact met de overige gemeenten en stelt zelf een informatie- en coördinatiepunt in om alle ambtenaren van de 16 gemeenten te betrekken bij de uitvoering. Het platform Energiewerkplaats Brabant is het centraal punt, waar informatie en werk wordt gedeeld.

Programmateam
Het programmateam zorgt voor de dagelijkse voortgang van de werkzaamheden. Het programmateam bestaat vooralsnog uit de projectleider (Royal HaskoningDHV) en de procesregisseur (waterschap Brabantse Delta) inclusief extra ondersteuning van beide organisaties. Het team komt elke dinsdag bij elkaar. Het programmateam ondersteunt het kernteam en de werkgroepen en heeft een adviserende rol in de stuurgroep en kopgroep. Het programmateam jaagt aan en voedt de planvorming, processen, ondersteuning en advisering van de RES2030. Het programmateam is eindverantwoordelijk voor het opstellen van stukken en het voeren van de eindredactie daarover.

Werkgroepen
Het kernteam is op dit moment verdeeld in vier werkgroepen van circa 4 personen die zorg dragen voor de werkzaamheden in de werksporen. De leden van het kernteam stellen zich beschikbaar als aanspreek-punt en sparring-partner. Zij maken daarnaast tijd voor het schrijven van stukken. De benodigde tijds-besteding is 1 dag per week, naast eventuele deelname aan het kernteamoverleg. Een van de gemeentelijke leden van elke werkgroep is trekker van de werkgroep en sluit waar nodig aan bij het programmateam. Vanwege de beperkte capaciteit bij de ambtelijke trekkers blijkt het noodzakelijk externe capaciteit in te huren voor de verdere project- en procesondersteuning van de werkgroepen. Daarnaast is van de overige gemeenten, buiten het kernteam minimaal een halve dag per week nodig om het proces voldoende te volgen, informatie aan te leveren en deel te nemen aan de brede bijeenkomsten.

7.2 Begroting

In de Bestuursopdracht is een voorlopig werkbudget geschat op €300.000,-. Hierbij is voor de gemeenten uitgegaan van een gezamenlijke bijdrage van €200.000,-. Dit werkbudget is bedoeld voor de periode 16 november 2018 t.m. 31 december 2019 en met name voor de inhuur van specialisten.

Voortschrijdend inzicht in de aard en omvang van de opgave van de RES maken een actualisatie van de raming van het werkbudget mogelijk en noodzakelijk.
Voor de periode tot 31 december 2019 wordt nu een bedrag van € 470.000 voorzien, een verhoging van € 170.000 die ondermeer te maken heeft met hogere verwachtingen over de ondersteuning voor

communicatie met bewoners en stakeholders, de extra project- en procesondersteuning (van trekkers van de werkgroepen en van het Kernteam, (€ 80.000), en een beperkte compensatie (€ 40.000) van de ruime inzet van het waterschap (8 dagen per week, die naast de procesregiseur secretariele, ambtelijke en inhoudelijke ondersteuning verzorgt).
Een doorkijk voor de periode van januari tot juli 2020, als de definitieve RES volgens de huidige planning is afgerond, komt vooralsnog uit op € 250.000. Bij elkaar bedragen de kosten € 700.000, zie de tabel.

De kosten voor 2018-2019 worden deels gedragen door de gemeenten (vooralsnog de genoemde en afgesproken € 200.000 uit de Bestuursopdracht) en deels door het Rijk (conform de afspraken in het ontwerp-Klimaatakkoord). Met het oog op de voortgang van het RES-proces zijn op korte termijn duidelijke afspraken over de rijksbijdrage noodzakelijk. De rijksbijdrage volgt uit de € 12 miljoen die landelijk beschikbaar komt voor de dekking van de kosten van de 33 RES regio's samen. Verwacht wordt dat de regio West Brabant aanspraak kan maken op een rijksbijdrage van circa € 300.000,- in 2019 en € 150.000,- voor de periode tot juli 2020.

Samen met de gemeentelijke bijdrage zijn daarmee de begrote kosten voor 2019 gedekt. Voor het vervolg in 2020 wordt vooralsnog rekening gehouden met een beperkt tekort, dat te maken heeft met de aanpassingen in de planning en de omvang van de opgave en de participatie. Er zal zodoende mogelijk om een aanvullende bijdrage moeten worden gevraagd voor de gemeentelijke samenwerking in 2020.
In het najaar van 2019 zal de Stuurgroep de balans opmaken. Dan is er ook meer duidelijkheid en zekerheid over de concrete rijksbijdrage. Die is volgens de laatste ambtelijke signalen mogelijk hoger dan nu wordt voorzien. Om die reden wordt nu (nog) geen aanvullende bijdrage van de gemeenten gevraagd. Dit is ook niet noodzakelijk, omdat de kosten voor 2019 in elk geval al voldoende zijn gedekt.

Ondersteuning / Uitvragen	**Reservering**	**Bureau**
Begroting Periode november 2018 – juni 2019	*€240.000*	
Ondersteuning ProgrammaTeam december-januari	€40.000	Berenschot
Expertise Ruimte	€45.000	Generation.Energy
Simulatie / Game Energietransitie	€15.000	Generation.Energy
Expertise Techniek (warmte en elektriciteit)	€45.000	Royal HaskoningDHV
Expertise Stakeholderparticipatie & Toolbox Communicatie	€40.000	Emma
Expertise Bewonerscommunicatie	€40.000	Emma
Facilitaire ondersteuning (catering, zaalhuur, e.d.)	€ 15.000	
Raming Periode juli 2019 – december 2019	*€ 210.000*	
Stakeholder- en Bewonerscommunicatie	€60.000	n.t.b.
Uitwerking Ruimtelijk-Landschappelijke inpassing	€30.000	n.t.b.
Technisch-economische Uitwerking Warmtestructuur	€30.000	n.t.b.
Simulatie / Game Regionale besluitvorming	€ 15.000	n.t.b.
Procesondersteuning (inhuur)	€ 40.000	n.t.b.
Algehele projectondersteuning (bijdrage aan het waterschap)	€ 20.000	n.t.b.
Onvoorzien	€ 15.000	
Doorkijk Periode januari 2020 – juli 2020 (oplevering RES)	*€ 250.000*	
Concretisering Techniek en Ruimte, met uitvoeringsafspraken	€ 60.000	n.t.b.
Stakeholder- en Bewonerscommunicatie	€60.000	n.t.b.
Expertise Omgevingsvisie / m.e.r.	€ 50.000	n.t.b.
Procesondersteuning (inhuur)	€ 40.000	n.t.b.
Algehele projectondersteuning (bijdrage aan het waterschap)	€ 20.000	n.t.b.
Onvoorzien	€ 20.000	
Totaal november 2018 – juni 2020	**€ 700.000**	

Colofon

Dit Plan van Aanpak voor de RES2030 voor de Regio West Brabant is gemaakt door:

Kopgroep RES2030

Greetje Bos	Wethouder Breda
Désirée Brummans	Wethouder Moerdijk
Kevin van Oort	Wethouder Geertruidenberg
Klaar Koenraad	Wethouder Roosendaal

Kernteam

Rob Groen	Gemeente Roosendaal
Rachida Bouali	Gemeente Roosendaal
Jordy Leenknecht	Gemeente Bergen op Zoom
Richard van Nispen	Gemeente Breda
Myranda Beljaars	Gemeente Breda
Mirjam Noordegraaf	Gemeente Breda
Toine van Arendonk	Gemeente Drimmelen
Jac Beekers	Gemeente Etten-Leur
Sofie van Orsouw	Gemeente Geertruidenberg
Ruby van Diepen	Gemeente Halderberge
Sander Eland	Gemeente Moerdijk
Annemiek Govaart	Gemeente Oosterhout
Jacqueline Backx	Gemeente Zundert
Eltjo Kugel	Provincie Noord-Brabant
Victor van den Berg	Waterschap Brabantse Delta
Mary van der Torre	Enexis
Christina Hoes	Enexis
Jonneke Stans	Bureau Emma

Programmateam

Victor van den Berg	Waterschap Brabantse Delta
Iris Adriaansen	Waterschap Brabantse Delta
Linda Bruin	Royal HaskoningDHV
René Idema	Royal HaskoningDHV

Bijlagen

Bijlage 1 Samenstelling Stuurgroep, Kopgroep en Klankbordgroep

Stuurgroep

Gemeente Breda	Greetje Bos (Voorzitter)
Gemeente Roosendaal	Klaar Koenraad
Gemeente Geertruidenberg	Kevin van Oort
Gemeente Moerdijk	Désirée Brummans
Gemeente Altena	Roland van Vlugt
Gemeente Alphen Chaam	Erik Wilmsen
Gemeente Baarle- Nassau	Nico Sommen
Gemeente Bergen op Zoom	Andrew Harijgens
Gemeente Drimmelen	Jürgen Vissers
Gemeente Etten-Leur	Kees van Aert
Gemeente Halderberge	Hans Wierikx
Gemeente Steenbergen	Wilma Baartmans
Gemeente Oosterhout	Marcel Willemsen
Gemeente Rucphen	René Lazeroms
Gemeente Woensdrecht	Jeffrey van Agtmaal
Gemeente Zundert	Johan de Beer
Waterschap	Theo Schots
Provincie	Anne-Marie Spierings
Enexis	Ton Schuurmans

Kopgroep

Gemeente Breda	Greetje Bos (Voorzitter)
Gemeente Roosendaal	Klaar Koenraad
Gemeente Geertruidenberg	Kevin van Oort
Gemeente Moerdijk	Désirée Brummans

Klankbordgroep

Discipline	*Organisatie*	*Persoon*
Rijk	Rijksvastgoedbedrijf	Eric de Vetter
Havens	Havenbedrijf Moerdijk	Ferdinand v.d. Oever / Gert Slagter
Landbouw	ZLTO	Jos Naalden
Glastuinbouw	TOM	Piet Janmaat
Natuur	BMF	Joris Hogenboom
Woningcorporaties	Alwel	Karo van Dongen
Woningcorporaties	Thuisvester	Pierre Hobbelen
Onderwijs	Avans Hogeschool	Paul Rüpp
Onderwijs	ROC	Rob Neutelings
Investeerders	REWIN	Dennis van der Pas
Industrie	SUEZ	Marc Das
Mobiliteit / Innovatie	eXentr	Michael van Hulst
Warmte	Ennatuurlijk	Erik Stronk
Energie	RWE	Peter-Paul Schouwenberg
Duurzame energie / Innovatie	Kameleon Solar	Guust Verpaalen
Energie-intensieve industrie	Shell	Richard Zwinkels
Bedrijfsleven	Suikerunie	Bram Fetter
Bedrijfsleven	Casema	Jan Schipper

Bijlage 2 Samenstelling Werkorganisatie

Kernteam

Gemeente Breda	Richard van Nispen
Gemeente Roosendaal	Rob Groen
Gemeente Roosendaal	Rachida Bouali
Gemeente Geertruidenberg	Sofie van Orsouw
Gemeente Moerdijk	Sander Eland
Gemeente Bergen op Zoom	Jordy Leenknecht
Gemeente Etten-Leur	Jac Beekers
Gemeente Oosterhout	Annemiek Govaart
Gemeente Drimmelen	Toine van Arendonk
Enexis	Christina Hoes
Enexis	Mary van der Torre
Provincie	Eltjo Kugel
Royal HaskoningDHV	Linda Bruin
Waterschap	Victor van den Berg
Waterschap	Iris Adriaansen

Programmateam

Royal HaskoningDHV	René Idema (Projectleider)
Waterschap	Victor van den Berg (Procesregisseur)
Royal HaskoningDHV	Linda Bruin
Waterschap	Iris Adriaansen

Werkgroep Techniek Bestuurlijk: Désirée Brummans	Jac Beekers Annemiek Govaart Mary van der Torre Miranda Beljaars (gemeente Breda) Sander Eland Victor van den Berg
Werkgroep Ruimte Bestuurlijk: Kevin van Oort	Eltjo Kugel Jordy Leenknecht Sofie van Orsouw Linda Bruin
Werkgroep Participatie en stakeholders Bestuurlijk: Klaar Koenraad	Toine van Arendonk Jonneke Stans (bureau Emma) Christina Hoes Mirjam Noordegraaf (gemeente Breda) Rachida Bouali Pieter Heesbeen (gemeente Moerdijk) Iris Adriaansen
Werkgroep Bestuurlijk proces Bestuurlijk: Greetje Bos	Richard van Nispen Rob Groen Jacqueline Backx Michel Antens (ABG gemeenten) René Idema

Bijlage 3 Product RES conform landelijke handreiking RES

Opgave elektriciteit
Wat betreft elektriciteit ligt de focus van dit aanbod op ruimtelijke inpassing (techniek neutraal) gerelateerd aan de kwantitatieve doel- stelling van tenminste 35 TWh hernieuwbaar op land in 2030 (op basis van de nationale CO2 reduc- tiedoelstelling van minimaal 49%).

Wat levert u als regio voor product op met betrekking tot Elektriciteit
Een strategie voor een onderbouwd en afgewogen aanbod van de regio wat betreft mogelijk op te stellen duurzaam opwekvermogen minimaal onderverdeeld in zon en wind. Concreet betekent dit:

- *Een regionale invulling van het op te stellen vermogen in MW (en verwachte MWh) voor hernieuwbare energie op land en de betekenis hiervan voor de elektriciteits-infrastructuur. Hierbij wordt rekening gehouden met ruimtelijke kwaliteit, regiospecifieke kansen, maatschap- pelijk draagvlak en de afweging met andere (ruimtelijke) belangen. Bij het bepalen van het op te stellen vermogen kunt u gebruik maken van de aangeleverde analysekaarten).*
- *Hierin worden regio's gevraagd om in eerste instantie te sturen op overprogrammering om de nationale doelstellingen te kunnen halen. Het is de verwachting dat de nodige zoekgebieden af zullen vallen of kleiner zullen worden naarmate er wordt toegewerkt naar de uitvoeringsfase.*
- *Naast de afspraak om tenminste 35 TWh grootschalig hernieuwbaar op land in 2030 gerealiseerd te hebben, worden regio's ook aangemoedigd om kleinschalig zon-op-dak te betrekken in hun RES. Hierin wordt een auto- nome groei verwacht van 7 TWh in 2030. Het extra vermogen wat boven deze 7 TWh gereali- seerd kan worden, mag meegerekend worden als extra ambitie bovenop de 35 TWh.*
- *Een heldere en herleidbare onderbouwing van het aanbod en de keuzes voor potentiële zoekge- bieden die benut kunnen worden. Indien mogelijk worden deze zoekgebieden ook op kaart getoond.*
- *Daarnaast wordt er een beschrijving van het doorlopen proces opgeleverd met daarin uitgewerkt welke relevante stakeholders zijn gesproken en betrokken in het proces en een beschrijving van hoe die betrokkenheid er in de toekomst uit zal zien.*
- *Regio's zorgen er voor dat concept RES, die wordt, ingebracht door de voorzitter van de stuurgroep, minimaal is geaccordeerd door de Gedeputeerde Staten, de colleges van B&W, de Waterschapsbesturen en ter kennisgeving is voorgelegd aan gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemene Vergadering van de waterschappen.*

Opgave gebouwde omgeving
Daarnaast ligt er een grote opgave voor de gebouwde omgeving. Voor 2050 moeten er zeven miljoen huizen en één miljoen gebouwen goed geïsoleerd worden en van duurzame warmte en schone elektriciteit worden voorzien. Dit heeft onder andere op het gebied van hernieuwbare opwek en de infrastructuur voor warmte en elektriciteit grote ruimtelijke consequenties.

De gemeenteraden stellen een transitievisie warmte vast met een tijdpad voor het ontwik- kelen van alternatieve energievoorziening en het geleidelijk afschaffen van aardgas. Deze tran- sitievisie warmte moet eind 2021 klaar zijn. De RES is belangrijk voor deze wijkgerichte aanpak, omdat de Regionale Structuur Warmte, als onderdeel van de RES, vroegtijdig op regionaal niveau zicht geeft in de (ruimtelijke) beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen, de totale warmtevraag en de bestaande en geplande infrastructuur voor warmte. Door op regionaal niveau afspraken over, en een afwegingskader voor, de verdeling van warmte te maken, kan ondanks de schaarse bronnen, optimaal worden omgegaan met de warmtepotentie in een gebied.

Wat levert u als regio voor product op met betrekking tot Gebouwde Omgeving
Een Regionale Structuur Warmte: dat is een voorstel voor de regionale verdeling van warmte met daarin opgenomen hoe het warmteaanbod, de warmtevraag, en de infrastructuur op regionaal niveau, met elkaar kunnen worden verbonden en wat hierin de ambitie is.

Een Regionale Structuur Warmte (RSW) bestaat daarmee uit:
- *Gevalideerd (Stuurgroep RES) overzicht van alle beschikbare warmtebronnen binnen de regio*
- *Gevalideerd (Stuurgroep RES) overzicht van de totale warmtevraag binnen de regio*
- *Gevalideerd (Stuurgroep RES) overzicht van bestaande en geprojecteerde infrastructuur voor warmte*
- *Beschrijving van wat realistisch gezien (wanneer en voor hoe lang), de in te zetten warmtebronnen zijn in relatie tot de warmte- vraag. Hierbij gaat het niet alleen om tijd maar ook om de kosten.*

Naast bovenstaande meer kwantitatieve beschrijving bevat de RSW ook een kwalitatieve beschrijving van:
- *De relevante stakeholders die zijn gesproken en betrokken in het proces en een beschrijving van hoe de betrokkenheid er in de toekomst uit zal zien. Denk hierbij aan de infrastructuur beheer- ders, de huidige en toekomstige afnemers van warmte, potentiele investeerders, eigenaren van warmtebronnen (bijvoorbeeld een geothermiebron).*
- *Procesvoorstel hoe je verwacht beschikbare bronnen, warmtevraag en infrastructuur logisch efficiënt en betaalbaar te gaan koppelen.*
- *Afwegingskader voor het bepalen van de bruikbaarheid van een bron.*
- *Afwegingskader voor de omgang met warmtebronnen binnen de regio, waarmee een verdeling van warmte mogelijk gemaakt gaat worden.*

Bijlage 4 Mogelijke basiskaarten

Een eerste overzicht van mogelijke Basiskaarten is als volgt:

- Kaart met gebieden waar (binnen de technische en evt. beleidsmatige beperkingen) nog ontwikkeling van wind mogelijk is, eventueel met een fasering in de tijd;
- Kaart met een overzicht van de ha's die voor zon kunnen worden gebruikt (dus bijv. daken in stedelijk en buitengebied, gebieden aansluitend aan kernen, vuilstortplaatsen, zandwinplassen, e.d.);
- Kaart met cultuurhistorische waarden/aanduidingen (bijv. waterlinies, buitenplaatsen e.d., maar ook bijv. de oude middeleeuwse veenontginningen (de oude energielandschappen)
- Kaart met een overzicht van grondeigendommen van (semi)overheden en evt. maatschappelijke organisaties (bijv. kerkelijke instellingen);

- Kaart met grondwaterbeschermingsgebieden/boringsvrije zones;
- Kaart met geschiktheid ondergrond voor WKO (als die er is, gaat over ca de eerste 100 m)
- Kaart met overzicht restwarmtebronnen en al bestaande warmtenetwerken (ook buisleidingtracé!).
- Kaart met overzicht / potenties voor aquathermie en riothermie (als beschikbaar)
- Kaart met spreiding van warmtevraag (afgeleid van gasgebruik) over de regio (?)
- Kaart met aanduiding economische kenmerken/potenties van de regio
- Kaart met landbouwkundige kwaliteit van gebieden (?)
- Kaart met natuurgebieden, EVZ's, natura 2000 gebieden, enz.

- Kaart met een overzicht van bestaande bedrijventerreinen/potentiële terreinen voor met name grootschalige logistiek (grootschalig zon op daken, maar ook terreinen die nu of in de toekomst gebruikt kunnen worden voor uitbreiding/verzwaring net, opslag en/of conversie van energie);
- Kaart met een aanduiding/overzicht van de landschappelijke structuur (dijken, polders, veenontginningen, heideontginningen, beekdalen, technische landschappen/infrastructuur e.d;). Geen waarderingskaart van het landschap;
- Wellicht te gedetailleerd voor het schaalniveau, maar wel om over na te denken: kunnen we gebieden vinden of gebiedscriteria bedenken waarbij het landschappelijk inpassen van zon op land eenvoudig is, en waar het juist lastig is, op basis van de landschapskenmerken?
- Kaart met overzicht van lopende gebiedsopgaven en/of regionale spreiding van maatschappelijke opgaven (bijv. leegstand in landbouw, leefbaarheid, bereikbaarheid OV, natuuropgaven, versterking recreatieve structuur, enz.)
- Specifiek voor zon op land is een kaart met de 'mate van openbaarheid' van gebieden wel interessant voor de draagvlakdiscussie. In drukbezochte gebieden, langs infra of kernen worden relatief veel mensen geconfronteerd met een zonneweide. Zijn er gebieden te vinden die zo extensief gebruikt worden dat er maar weinig mensen 'last van hebben'?

Bijlage 5 Inventarisatie van communicatie-activiteiten

Eerste inventarisatie van lokale communicatie-activiteiten i.r.t. mogelijke regionale communicatie-activiteiten over de RES.

	April	Mei	Juni	Jul/aug	September	Oktober
Stakeholders	• **Werkatelier 'Potentie en kansen'** • Behoefte aan website waar ook stakeholders terecht kunnen	• **Werkatelier 'van scenario's naar strategie'**	• **Werkatlier XL**			
Samenleving (regio organiseert)	• **Serious game GE op 4/5 plekken in regio (met uitloop naar mei)** • **Voor de regio: Inspiratiesessie communicatie met tegenstanders** • **Uitwerken idee voor campagne**	• Organiseren Energie Safari's (regio organiseert programma, gemeenten bieden lokaal aan)	• Inzet storytelling om op een andere manier gesprek te voeren over energie, duurzaamheid etc in de regio		• Tour door de regio	
Samenleving (gemeenten organiseren)	• Website energie en ruimte (Steenbergen) • Collectieve inkoop zonnepanalen (Moerdijk) • Bijeenkomst aardgasvrij (Bremerpoort) • Pop-up store duurzaam wonen (Breda) • Wens om actief te communiceren over energietransitie (Drimmelen, Altena)	• Collectieve inkoop zonnepanelen (Geertruidenberg)	• Stadslab/ community rond duurzaamheid (Breda) • Bijeenkomst stakeholders energietransitie (Drimmelen)			• Energiebespaar-infoavonden ((Alphen-Chaam/Baarle Nassau)
Colleges / Raden	• Duurzaamheid(svisie) op de agenda in Baarle-Nassau, Alphen-Chaam, Zundert, Steenbergen • **Individuele raadsbijeenkomsten**	• Duurzaamheid(svisie) op agenda in Oosterhout • Individuele raadsbijeenkomst • **Radendag** • **Individuele raadsbijeenkomsten** • Raad op excursie .. (Breda)	• Besluitvorming energieprogramma Moerdijk		• Informatie en discussieavond Grootschalige energie (Alphen-Chaam/Baarle Nassau) • **Radendag**	• Vaststellen visie energie en ruimte in Steenbergen